

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND TALLINN
AVATUD ÜLIKOOL
KRIMINAALÕIGUSE ÕPPETOOL

Andi Kingumets

**KAHTLUSTATAVA KINNIPIDAMISE ASENDAMINE KRIMINAALMENETLUSE
SEADUSTIKU § 219 JÄRGI**

Bakalaureusetöö

Juhendaja O. Jaggo

Tallinn 2013

Olen koostanud bakalaureusetöö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikad ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....(töö autori allkiri ja kuupäev)

Töö vastab bakalaureusetööle esitatud nõuetele

.....(juhendaja allkiri ja kuupäev)

Sisukord

Sissejuhatus	4
1 Kriminaalmenetluse alustamine või mittealustamine.....	8
2 Kahlustatavana kinnipidamise õiguslike aluste võrdlus Eesti ja Saksa õiguses	10
2.1 Kahtlustatavana kinnipidamise alused Eestis ja Saksamaal	10
2.2 Vahistamise menetlemise tingimused ning kord Saksamaal ja Eestis	12
3 Kahtlustatava kinnipidamise asendamine	17
3.1 KrMS § 219 I lõike sisu.....	17
3.1.1 Isiku mõiste	17
3.1.2 Teise astme kuritegu.....	19
3.1.3 Alaline või ajutine elukoht Eestis.....	20
3.1.4 Isiku nõusolek	22
3.1.5 Menetluskulud	24
3.1.6 Võimalik mõistetav rahaline karistus	26
3.1.7 Kuriteoga tekitatud kahju hüvitamine	30
3.1.8 Õiguste tagamine.....	32
3.2 KrMS § 219 II lõike järgi akti koostamine.....	34
Kokkuvõte	37
Summary	40
Kasutatud kirjandus:.....	43
Kasutatud õigusaktid:	43
Kasutatud kohtulahendid:.....	44
Muud allikad:	44

Sissejuhatus

Eesti Vabariigi püsivuse ja õiguskorra aluseks on Eesti Vabariigi põhiseadus (edaspidi PS)¹. PS preambul fikseerib ühtlasi põhilised püsiva iseloomuga ülesanded, mida vabadusele, õiglusele ja õigusele rajatud Eesti riik on kohustatud täitma. Preambuli neljanda lõigu kohaselt on riigi esmane ülesanne sisemise ja välise rahu ning julgeoleku kaitsmine ühiskonnas. Esimesel juhul ähvardab riiki ja ühiskonda oht seestpoolt, nagu näiteks kuritegevus, nakkushaigused, loodusõnnetused ja inimesed, kes eiravad õiguslikke ning muid ühiselureegleid ega täida oma kohustusi. Siit tuleneb riigi ülesanne kaitsta sisemist korda ja moodustada selleks vajalikke institutsioone, kes ei ole kohustatud mitte üksnes tegelema õigusrikkumistega, vaid peavad looma ka tingimused nende vältimiseks. Samas selgub PS §-st 3, § 13 lg-st 2, §-st 14, § 15 lg-st 1, § 20 lg-st 2 ning §-dest 21, 22 ja 23 jm otsesõnu, et korrakaitsefunktsiooni täitmisel tuleb järgida õiguspärasuse põhimõtet.²

Eeltoodust nähtuvalt ohustab kuritegevus ühe tegurina riiki ja ühiskonda seestpoolt. Kuritegevuse vastu võitlemiseks ja sisemise rahu tagamiseks on vastu võetud erinevaid seadusi, mille esirinnas karistusseadustik (edaspidi KarS)³ ja kriminaalmenetluse seadustik (edaspidi KrMS)⁴.

Kuigi karistusseadustik annab täieliku kataloogi kuritegudest ja karistustest ning nende määramisest ja kriminaalmenetluse seadustik kuritegude menetlemiseks juhised, jääb mõlema rakendamisel piisavalt ruumi ka kriminaalpoliitika järgimiseks. Poliitika üheks võimaliku definitsioonina võiks silmas pidada kõiki mõtestatud ja suunatud tegevusi, mida võetakse ette riigi valitsemisel. Võib arvata, et kõikide riigivalitsemine nõuab hoolikat tegevuste ja finantside planeerimist. Arvestades praegust Euroopa Liidu liikmesriikide üldist majandustlikku seisukorda ning ka lähiaastatel Eestis viljeletud poliitikat, mis on suunatud pigem kokkuhoiule ja efektiivsusele, siis ei ole lähiajal kuigivõrd tõenäoline riigi sisemise kaitse kulutuste märkimisväärne suurenemine kuivõrd pigem piiratud ressursside ümbersuunamine ja efektiivsem majandamine.

2004.a kehtima hakanud kriminaalmenetluse seadustik on õiguspoliitiliselt efektiivsele menetlusele suunatud, sest juba kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu ettevalmistamisel

¹ Eesti Vabariigi põhiseadus RT I, 27.04.2011, 2

² Eesti Vabariigi põhiseaduse kommenteeritud väljaande võrguversioon (preambuli kommentaar 14).

³ Karistusseadustik. RT I, 20.12.2012, 13

⁴ Kriminaalmenetluse seadustik. RT I, 22.03.2013, 17

võeti eesmärgiks luua stabiilne alus kuritegude kiireks avastamiseks ja nende efektiivseks menetlemiseks.⁵

Samas ei tohiks riigivalitsejad menetluse lihtsustamisel ja kulutuste kokkuhoiul minna vastuollu PS-is ja Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonis⁶ (edaspidi EIÕKonv) kajastatud põhimõtetega.

Nii nagu mis tahes menetluse, nii võib sotsioloogilises plaanis ka kriminaalmenetluse põhiolemuseks lugeda teatud napi sotsiaalse ressursi jagamist sel viisil, et jagamise tulem oleks legitiimne, st ühiskonnas siduvana aktsepteeritav.⁷

Vaatamata eelöeldule ei saa eitada, et kriminaalasjade lahendamise kiirus on täna üks kriminaalmenetluse praktika põletavamaid probleeme, mille lahendamiseks näeb eelnüu ette arvukate nn divesioonimeetmete kasutuselevõtmise. Viimastest tuleks kõige olulisema märkida prokurörile oportuuniteediprintsiibist tuleneva kriminaalmenetluse lõpetamise õiguse andmist koos teatud kohustse panemisega kahtlustatavale, samuti lihtmenetluse liikide juurutamist.⁸

«Oportuuniteediprintsiibi rakendamine aitab tagada, et põhirõhk asetatakse raskemate kuritegude menetlemisele, hoides kergemate rikkumiste arvelt kokku aega ja raha. Avaliku menetlushuvi puudumine sisuliselt tähendabki seda, et isiku karistamine ei ole üld- ega eripreventiivsetel eesmärkidel tingimata vajalik,» lausus Aas.⁹

Peaprokurör tõi välja, et piiratud ressursside tingimustes ei suuda riik kõikidele õigusrikkumistele võrdselt tähelepanu pöörata ning samas pole ka riigi huvides näiteks kergeid või esmakordseid rikkumisi kriminaalkorras karistada.¹⁰

KrMS §-i 219 uurimise põhjuseks on käesoleva töö autori arvates antud õigusnormile liigvähene tähelepanu pööramine võrreldes oportuuniteediprintsiibiga. Samas on sätte eesmärk tagada efektiivne menetlusvorm (tegemist on oportuuniteediprintsiibi ühe väljendusega)

⁵ Kriminaalmenetluse seaduse eelnõu seletuskiri 594 SE (Riigikogu IX koosseis) seletuskirja p 4.2

⁶ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon RT II 2010, 14, 54

⁷ E. Kergandberg, M. Sillaots. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Juura 2006, lk 11

⁸ E. Kergandberg, P. Pikamäe. Eesti uue kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu lähtekohad - Juridica 9/2000, lk 556.

⁹ Norman Aas: avalik menetlushuvi ei võrdu avalikkuse uudistega. Postimees 11.07.2012.a võrguväljaanne

¹⁰ Samas

lihtsamate kuritegude jaoks, kus on ette näha, et isiku hilisem kohtu ette toomine on raskendatud (nt ta on välismaal), samas puudub alus tema vahistamiseks¹¹.

Lisaks pole antud õigusnormi ja selle rakendamise aluseid Eestis peale KrMS-i kommenteeritud väljaande teistes allikates põhjalikult kajastatud. Sätte sisu seaduses on iseenesest väga napp, mis võib takistada laiemat kasutamist praktikas.

Võttes arvesse isikute vabalt liikumise võimalusi Euroopas Liidus ning Eestiga viisavaba režiimi sõlminud või sõlmida soovivate riikide hulka, siis on tõenäoline, et välismaalaste õigusrikkujate osakaal tulevikus pigem suureneb.

KrMS § 219 võimaldab kiirelt ja efektiivselt reageerida selliste isikute õigusrikkumistele, kellel puudub alaline või ajutine elukoht Eestis ning kelle suhtes kriminaalmenetluse tavapärane läbiviimine distantstilt oleks raskendatud.

Töö kirjutamisel lähtub autor hüpoteetilisest seiskohast, et KrMS § 219 kohaldamine on kõige kiirem ja soodsam viis kuritegude lahendamiseks. Seisukoha kontrollimiseks ja sätte kohaldamise õiguspärasuses veendumiseks vajalik on sätte sisustada KrMS-is, muudes asjakohastest õigusaktides ning juhendites leiduvate normide teleoloogilise ja süstemaatilise tõlgendamise ning õiguskirjanduses avaldatud seisukohtade läbi.

Töö kirjutamisel kasutab autor Eesti ja välismaiset erialast kirjandust, Eesti ja välisriikide õigusakte, Eesti kohtupraktikat, vähesel määral seaduse eelnõude seletuskirju.

Kõikidele bakalaureusetöö kirjutamisel aluseks olevatele allikatele on viidatud joonealust viitetehnikat kasutades

Töö esimeses peatükis käsitletakse kriminaalmenetluse alustamise või mittealustamise temaatikat püüdes välja selgitada kuidas tuleks KrMS §-i 219 kohaldades erinevatel juhtudel käituda.

Teises peatükis võetakse vaatluse alla kahtlustatava vabaduse piiramist käsitlevad õigusnormid Eesti ja Saksa õiguses püüdes välja selgitada, milliseid täiendavaid aluseid tuleks kinnipidamise asendamisel peale KrMS §-s 219 kirjeldatute arvesse võtta.

Kolmas peatükk on jaotatud kaheks alapeatükiks. Esimese alapeatükis võrreldakse KrMS § 219 esimese lõike ja Saksa vastava õigusnormi tekste. Esimese alapeatüki esimeses

¹¹ E. Kergandberg, P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne, Tallinn: Juura 2012, lk 553.

paragrahvis määratakse isikute ring, kelle suhtes võib asendamist kohaldada. Teises paragrahvis vaadeldakse teise astme kuritegusid ning püütakse anda hinnang selle kohta, kas kahtlustavana kinnipidamise asendamist saab kohaldada kõikide II astme kuritegude puhul. Kolmandas paragrahvis defineeritakse elukoht ning loetletakse võimalused selle määramiseks. Samuti laiendatakse isikute ringi, kelle suhtes KrMS §-i 219 kohaldada saab. Neljandas paragrahvis kajastatakse isiku nõusoleku andmise viisi ning sellest tulenevaid õiguslikke järeelmeid. Viiendas paragrahvis lahendatakse menetluskuludega seonduvaid küsimusi püüdes anda hinnangut, millised menetluskulud võivad tekkida ning kuidas nende hüvitamine lahendada. Kuuendas paragrahvis käsitletakse põgusalt võimaliku rahalist karistust katva summa määramise aluseid, tuues välja üldiseid juhiseid. Seitsmendas paragrahvis püütakse anda hinnang kuriteoga tekitatud kahju hüvitamisele. Kaheksandas paragrahvis käsitletakse õiguste tagamise temaatikat andes juhtnööre selle kohta kas ja millised õigused peaks allutatud isikul tekkima ning millised on menetleja kohustused nende tagamisel.

Kolmanda peatüki teises alapeatükis käsitletakse KrMS § 219 teises lõikes kajastatud akti vormistamise nõudeid ning püütakse anda vajalike juhtnööre akti muutmiseks ning täiendamiseks.

1 Kriminaalmenetluse alustamine või mittealustamine

Paragrahvi 199 lg 2 sätestab, et kriminaalmenetlust ei alustata, kui kahtlustatavana kinnipidamine asendatakse vastavalt § 219. See säte on tekitanud praktikas ebaselgust, kuna § 219 kohaldamine eeldab siiski teatud menetlustoimingute läbiviimist ja teatud asjaolude tuvastamist, mis üldjuhul tähendab aga kriminaalmenetluse alustamist (193 lg 1). Seetõttu tuleb käesolevat normi käsitada eriregulatsioonina, mis kindlate eelduste esinemisel ei loe kriminaalmenetlust alanuks vaatamata teatud toimingute läbiviimisele.¹²

KrMS § 199 lg 2 sätestab, et kinnipidamise asendamise korral kriminaalmenetlust ei alustata, seega tuleb ka KrMR-s asendamine vormistada mittealustamisena. Mittealustamise korral saadakse ka KrMR-st vastav number ning selle alusel on võimalik vormistada nii tema kinnipidamine, kui arestimajja paigutamine, kui see on hädavajalik.¹³

Juhtumite korral, kui tõesti alustatakse kriminaalmenetlus ja seejärel leitakse, et vajalik on kohaldada hoopis KrMS §-i 219, on praktikas tulenevalt olukorrast, kas KrMR-s vastav märke parandatud (kui rohkem toiminguid ei ole teostatud) või koostatud kriminaalmenetluse lõpetamise määrus (kui on teostatud mitmeid toiminguid ja kriminaalmenetlus on sisuliselt juba aset leidnud, aga 48 h jooksul selgub, et võiks kohaldada KrMS-i § 219) KrMS § 199 lg 1 p 5 alusel, viitega KrMS § 219 kohaldamisele.¹⁴

Paragrahvi 219 kohaldamine on ajaliselt võimalik niikaua kuni § 217 alusel kinnipidamine ei ole ennast veel õiguslikult ammendanud. See tähendab, et kinnipidamise asendamine peab toimuma 48 tunni jooksul alates kahtlustatava faktilisest kinnipidamisest. Tõsiasi, et tavatingimustes algab isiku faktilise kinnipidamisega ka kriminaalmenetlus, ei ole sellisel juhul õiguslikuks takistuseks võimalikule järgnevale § 219 kohaldamisele. Seetõttu ei koostata ka § 219 kohaldamisel kriminaalmenetluse lõpetamise määrust. E-toimikus tuleb see toiming registreerida „kriminaalmenetluse alustamata jätmisena“ (alus § 199 lg 2).¹⁵

¹² E. Kergandberg, P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne, Tallinn: Juura 2012, lk 533

¹³ 26.05.2009 ja 05.06.2009.a prokuröride poolt arutatud õigusküsimused

¹⁴ Samas

¹⁵ E. Kergandberg, P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne, Tallinn: Juura 2012, lk 553

Eelnevat kokku võttes võib öelda, et KrMS § 219 kohaldamine on võimalik nii kriminaalmenetluse alustamata jätmisel kui ka juba alustatud kriminaalmenetluses, mille käigus on tekkinud võimalus kinnipidamise asendamiseks KrMS § 219 korras. Esimesel juhul on võimalik ka allutatud isiku vabaduse piiramine kinnipidamise näol kuni 48h kui see on näiteks vajalik isiku poolt määratud makse tasumise kinnituse saamiseks.

Kriminaalmenetluse alustamine § 6 kohaselt ei pea endaga obligatoorselt kaasa tooma süüdimõistva kohtuotsuse taotlemist prokuratuuri poolt. Aluse selleks annavad §-des 201-205² sätestatud võimalused kriminaalmenetluse lõpetamiseks oportuuniteedi ehk otstarbekuse kaalutlustel. Nimetatud sätete kohaldamise eelduseks on eelnenud kriminaalmenetluse käigus teo karistatavuse üldiste eelduste (süüteo koosseis, õigusvastasus ja süü) tuvastamine kahtlustatava või süüdistatava käitumises. Üksnes süüteo tunnustega teo toimepanemine õigustab õigusriiklikult teatud juhtudel olemuslikult sanktsioneerivate kohustuste panemist kahtlustatavale või süüdistatavale teda kohtulikult süüdi tunnistamata.¹⁶

¹⁶ E. Kergandberg, P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne, Tallinn: Juura 2012, lk 479

2 Kahlustatavana kinnipidamise õiguslike aluste võrdlus Eesti ja Saksa õiguses

2.1 Kahtlustatavana kinnipidamise alused Eestis ja Saksamaal

KrMS § 193 lg 1 kohaselt alustatakse kriminaalmenetlust esimese uurimis- või muu menetlustoiminguga. Käsitledes V peatüki sissejuhatavas osas menetlustoiminguga seonduvat üldist probleematikat, tõdesime, et tänase arusaama kohaselt võiks kriminaalmenetluse raames eristada järgmisi menetlustoiminguid: menetlustaotluste esitamine; menetluskaebuste esitamine; tõendamine ja tõendite kogumine; kriminaalmenetluse tagamine; kriminaalmenetluse „käiku“ määravte menetlusotsustuste vastuvõtmine ja vormistamine. Üsna raske on ette kujutada, et kriminaalmeetlus saaks alata ka menetlustaotluse või menetluskaebuse esitamisega. Kõikidesse muudesse alaliikidesse kuuluvad menetlustoimingud kriminaalmenetluse alustajatena on aga võimalikud. Praktikas alustatakse kriminaalmenetlust enamikel juhtudel kas tõendite kogumisele või kriminaalmenetluse tagamisele suunatud menetlustoiminguga.¹⁷

KrMS-i eelnõu seletuskirjast nähtub, et väga palju põhimõtteid üle võetud Saksa Liitvabariigis kehtivast Strafprozessordnungist (edaspidi StPO)¹⁸. Sellest tulenevalt uurime millisele sättele sarnaneb KrMS §-s 219 kirjeldatud kahtlustatavana kinnipidamise asendamine StPO-s. Enne mainitud sätte uurimise juurde asumist on vaja tutvuda Eestis kehtiva KrMS-i ja Saksamaal StPO sätetega, mis reguleerivad kriminaalmenetluses kahtlustatava isikuvabaduse piiramist, et tuvastada võimalikke kinnipidamise eeldused, mis on vajalikud tuvastada ka kahtlustatavana kinnipidamise asendamisel.

KrMS-i § 217 esimene lõige sätestab, et kahtlustatavana kinnipidamine on menetlustoiming, mis seisneb isikult kuni 48 tunniks vabaduse võtmises ning et selle kohta koostatakse kinnipidamisprotokoll. Paragrahvi teises lõikes tuuakse kinnipidamise aluseks järgnevad tunnused: kui ta on tabatud kuriteo toimepanemiselt või vahetult pärast seda; kuriteo pealtnägija või kannatanu osutab temale kui kuriteo toimepanijale; kuriteojäljed viitavad temale kui kuriteo toimepannud isikule. Mainitud juhtudel on tegemist niiöelda „kuumadel jälgedel“ kuriteo avastamisega, mis võimaldab ka üldjuhul koheselt koguda tõendeid kuriteo

¹⁷ E. Kergandberg, M. Sillaots. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Juura 2006, lk 248

¹⁸ Strafprozessordnung – Saksamaa Liitvabariigi kriminaalmenetluse seadustik

tehiolude kohta ning nende põhjal pidada isiku suhtes kahtlust piisavalt põhjendatuks. Kolmandas lõikes lisatakse, et kuriteole viitavate muude andmete põhjal võib isiku kahtlustatavana kinni pidada järgnevatel juhtudel: kui ta püüab põgeneda; ei ole tuvastatud tema isikut; ta võib jätkuvalt toime panna kuritegusid; ta võib kriminaalmenetlusest kõrvale hoiduda või seda muul viisil takistada. Antud lõikes toodud asjaolud viitavad tõenäoliselt kahtluse alla langenud isiku kohta varem kogutud informatsioonile, mis üldjuhul võib olla toimunud kriminaalmenetluse või mõne teise menetluse raames.

Kinnipidamise alustele tähelepanu pöörates võib märgata, et isiku kahtlustatavana kinnipidamisel peab kinnipidajal olema selge, millises kuriteos kahtlustatavana ta isiku kinni peab. Viimast mõtet toetab ka paragrahvi 217 seitsmes lõige, millest tulenevalt selgitatakse kahtlustatavana kinnipeetule tema õigusi ja kohustusi ning kuulatakse viivitamata üle §-s 75 ettenähtud korras.

Saksamaa õiguses erineb kahtlustatava kinnipidamise regulatsioon oluliselt Eestis kehtivast, sest esimeseks kinnipidamise põhjuseks on niiõelda eeluurimisvangistuse menetlemise tagamine¹⁹. Eeluurimisvangistuse ehk vahistamise tingimusi käsitletakse põhjalikumalt järgnevas alapeatükis. Lisaks eeluurimisvangistuse tagamisele on prokuratuuril ja politseiasutustel isikut lubatud kinni pidada isiku tuvastamiseks, mis on samane Eestis ühena lubatavatest alustest.

Võimuorganite poolt isiku tuvastamiseks isiku kinnipidamist reguleerib StPO § 163b esimene lõige, mille kohaselt võivad prokuratuur või politseiasutused kasutada meetmeid kuriteos kahtlustatava isiku tuvastamiseks. Isikut võib kinni pidada kui tema isikut ei ole võimalik muul moel tuvastada või ainult arvestatava raskusega. Samas tuleb isikut koheselt informeerida kuriteost, milles teda kahtlustatakse. Tähelepanu väärib fakt, et tuvastamisel isikuvabaduse piirangu kehtestamine on Saksamaal rangemini reguleeritud kui Eestis.

StPO § 163c teises lõikes on toodud isiku tuvastamise eesmärgil isiku kinnipidamise maksimaalseks pikkuseks 12 tundi. Samas on esimese lõikes ära toodud, et pikemalt isiku tuvastamise eesmärgil isiku kinnipidamiseks on vajalik kohtu luba, mille menetlemine toimub eeluurimisvangistuse määrmist käsitlevate sätete järgi.

¹⁹ StPO terminoloogias kasutatakse termineid vahistamismäärus (Haftbefehl) ja eeluurimisvangistus (Untersuchungshaft), kusjuures eeluurimisvangistust tuleb samastada KrMS-s kirjeldatud vahi all olemisega.

Eeltoodud sätetest nähtuvalt on huvitav asjaolu, et Eesti kriminaalmenetluse seadustik ei kirjuta otseselt ette kahtlustatavana kinnipidamise põhjuseks hilisema vahistamise taotlemise, mistõttu on seaduse rakendajatel suurem voli antud sätet kasutada ja hiljem vabamad käed vahistamist kui raskemat isikuvabaduse piirangut kaaluda.

2.2 Vahistamise menetlemise tingimused ning kord Saksamaal ja Eestis

StPO § 115 esimese lõike järgi peab eeluurimisvangistuse kohaldamiseks kinni peetud isiku viima viivitamata pädeva kohtuniku juurde ning teise lõike järgi peab kohtunik viivitamata, kuid mitte hiljem kui järgmisel päeval, küsitleni süüdistatavat süüdistuse asjaoludes.

Pädeva kohtuniku all mõeldakse kohtunikku, kes on eelnevalt väljastanud isiku kohta vahistamismääruse või kelle tööpiirkonnas kuritegu on toime pandud.

StPO § 116 esimesest lõikest tuleneb et kui süüdistatavat ei saa toimetada hiljemalt järgimiseks päevaks peale tema kinnipidamist pädeva kohtuniku juurde, peab süüdistatava viima viivitamata, kuid mitte hiljem kui järgmisel päeval peale tema kinnipidamist, lähima kohaliku kohtu kohtuniku juurde

StPO § 116 teise lõike esimesest lausest nähtub et kui süüdistatav on toimetatud kohtuniku juurde, peab kohtunik teda viivitamatult, kuid mitte hiljem kui järgmisel päeval küsitleni.

Eeltoodud sätetest tulenevalt võib eeluurimisvangistuse taotlemiseks isikut kinni pidada kuni 48 tundi.

Eeluurimisvangistuse määramine on reguleeritud StPO §-s 112, mille esimese lõike kohaselt võib eeluurimisvangistust kohaldada süüdistatavale siis kui ta on tugevalt kahtlustatav kuriteo toimepanemises ja on olemas vahistamise alused. Seda ei sa kohaldada juhul kui see on disproportsionaalne asja tähtsusega või karistusega või kasvatusliku ja preventatiivse meetmega, mida võidakse määrata.

Sama paragrahvi teises lõikes on sätestatud, et vahistamise alused peavad tuginema kindlatele faktidele, mis on järgnevad:

1. on tuvastatud, et süüdistatav on põgenenud või varjab ennast;
2. võttes arvesse juhtumi asjaolusid, on oht et süüdistatav hoidub menetlustoimingutest (põgenemisoht) või
3. süüdistatava käitumine annab tugeva aluse kahtlustamiseks, et ta võib
 - a) hävitada, muuta, eemaldada, varjata või võltsida tõendeid;
 - b) sündsusetult mõjutada kaas-süüdistatameid, tunnistajaid või eksperte või
 - c) ajendada teisi seda tegema,

ja kui sellepärast tekib oht, et tõe tuvastamine on rohkem keerulisem (tõendite moonutamise oht).

Kolmandast lõikest tulenevalt võib eeluurimisvangistust kohaldada ka süüdistatavale, kes on kahtlustatav Völkerstrafgesetzbuch²⁰ (edaspidi VStGB) § 6 lg 1 p 1 järgi või Strafgesetzbuch²¹ (edaspidi StGB) § 129a lg-e 1 või 2 koosmõjus § 129b lg-ga 1 järgi või §-de 211, 212, 226, 306b, või 306c järgi või kus teise isiku elu või jäse on olnud kuriteoga ohustatud, või § 308 lg 1 ja 3 järgi kvalifitseeritud kuriteo toimepanemises tugevasti kahtlustatud, isegi kui ei esine vahistamisaluseid lg 2 järgi²².

Lisaks StPO §-le 112 on täiendavad alused toodud StPO §-s 112a, mille esimese lõike järgi on eeldused vahistamiseks olemas ka juhul kui süüdistatav on tugevasti kahtlustatav:

1. StGB §-de 174, 174a, 176-179 või 238 lg 2 ja 3 järgi kvalifitseeritavate kuritegude toimepanemises²³;

²⁰ Völkerstrafgesetzbuch – rahvusvaheline karistusseadustik

²¹ Strafgesetzbuch – karistusseadustik

²² VStGB § 6 – genotsiid, StGB §§; 129a – terroristliku organisatsiooni loomine; 129b – kuritegelikud ja terroristlikud organisatsioonid võõrsil, laiendatud konfiskeerimine; 211 – mõrv erilistel raskendavatel tunnustel; 212 – mõrv; 226 – raske kehavigastuse tekitamine; 306b – süütamine veelgi raskendavatel asjaoludel; 306c – surma põhjustamine süütamisega, 308 – plahvatuse põhjustamine.

²³ StGB §§ 174 – eestkostevaluse seksuaalne kuritarvitamine, 174a – vangide, patsientide ja hoolekandevaliste isikute seksuaalne kuritarvitamine, 176 – lapse seksuaalne ärakasutamine, 176a – lapse seksuaalne ärakasutamine raskendavatel asjaoludel, 176b – surma põhjustamine lapse seksuaalse kuritarvitamisega, 177 – seksuaalne rünnak vägivaldaga või ähvardamisega; vägistamine, 178 – surma põhjustamine seksuaalse rünnakuga, millega kaasneb vägivald või vägivaldaga ähvardamine või vägistamisega, 179 – vastupanu võimetu isiku seksuaalne kuritarvitamine, 238 – ebaseaduslik jälgimine.

2. on korduvalt või jätkuvalt toime pannud kuritegusid, mis tõsiselt kahjustavad StGB §§-dega 89a, 125a, 224-227, 243, 244, 249-255, 260, 263, 306-306c või 316a või Betäubungsmittelgesetzes²⁴ (edaspidi BtMG) § 29 lg 1 p 1, 4, 10 või lg 3, § 29a lg 1, § 30 lg 1, § 30a lg-ga 1 kaitstud seaduslikku korda, ja kindlad faktid kinnitavad ohtu, et enne lõplikku süüdimõistmist paneb ta toime veel samaliigilisi tõsiseid kuritegusid või jätkab nende toimepanemist ning kui kinnipidamine on vajalik vähendamaks ähvardavat ohtu ja asjades, millele viidatud I lõike punktis 2, on oodatav üle ühe aastase vangistuse määramist²⁵.

Samas ei kohaldata teise lõike järgi esimesest lõikest tulenevaid aluseid kui esinevad StPO §-s 112 toodud vahistamise määruise taotlemise tingimused ja § 116 lõigedest 1 ja 2 tulenevad vahistamismäärusest loobmise tingimusi ei esine.

StPO § 113 esimene lõige sätestab eeluurimisvangistuse kohaldamisele piiranguks rikkumise, mis on karistatav ainult kuni 6 kuulise vangistuse või trahviga kuni 180 päevamäära. Alla nimetatud piirmäära jääva karistuse puhul ei või eeluurimisvangistust taotleda tõendite moonutamise ohu alusel.

Sama paragrahvi teise lõike järgi võib esimeses lõikes toodud juhtudel eeluurimisvangistust kohaldada põgenemisohtu korral süüdistatavale ainult:

1. kui ta on eelnevalt hoidnud kõrvale menetlusest või on teinud ettevalmistusi põgenemiseks
2. ei oma kindlat alalist elu- või asukohta selle sätte kehtivusalal või
3. ei suudeta tuvastada tema isikut.

Saksamaa vahistamise aluseid kokku võttes võib öelda, et peamiseks vahi all pidamise aluseks on ülistatult põgenemisoht või tõendite (isikulised ja esemelised) hävitamise oht. Lisaks eelnevale on antud isiku tugeva kahtluse alusega loetelu kuritegudest, millega võidakse otseselt või kaudselt põhjustada ohtu kolmandate isikute elule või tervisele, ning milles on

²⁴ Betäubungsmittelgesetzes – uimastiseadus

²⁵ § 89a – riigi julgeolekut ohustava raske vägivallakuriteo ettevalmistamine, 125a – rahutus raskendatud asjaoludel, 224 – ohtlike viisidega kehavigastuste tekitamine, § 225 – eestkostevalusele vigastuste tekitamine, § 226 – raske kehavigastuse tekitamine, § 227 – tekitatud kehavigastustest põhjustatud surm, § 243 – vargus raskendavatel asjaoludel, § 244 – relvi kandma; käituma grupi liikmena; eramutesse sisse murdma, § 249 – rööv, § 250 – rööv raskendavatel asjaoludel, § 251 – röövi käigus surma põhjustamine, § 252 – vargus ja vägivallaga varastatud esemete omandamine, § 253 – väljapressimine, § 254 – kehtetu, § 255 – väljapressimine ja vägivalla või ähvarduste kasutamine elu või kehaosade vastu, § 260 – varastatud esemete käitlemine kaubandusliku eesmärgil või grupi liikmena, § 263 – pettus, § 306 – süütamine, § 306a – süütamine raskendavatel asjaoludel, § 306b – süütamine veelgi raskendavatel asjaoludel, § 306c – surma põhjustamine süütamisega, § 316a – sõidukijahi ründamine röövi eesmärgiga.

tugev alus isikut kahtlustada. Samas on seaduses toodud disproportsionaalsuse põhimõte, mille alusel „väheste kahjuga“ kuritegude puhul, mille toimepanemises süüdimõistmisel pole rasket karistust oodata üldjuhul vahistamist ei kohaldata.

Eestis koostab prokuratuur KrMS § 217 lõige 8 järgi vahistamistaotluse, kui on veendunud vahistamise vajaduses. Samas üheksanda lõike järgi vabastatakse kahtlustatav isik viivitamata kui kohtueelses menetluses langeb ära isiku kahtlustatavana kinnipidamise alus.

KrMS § 130 lõike 2 alusel vahistatakse kahtlustatav prokuratuuri taotlusel ja eeluurimiskohtuniku määruse alusel või kohtumääruse alusel, kui ta võib kriminaalmenetlusest kõrvale hoiduda või jätkuvalt toime panna kuritegusid.

Lisaks eeltoodud kahele alusele on Riigikohtus leidnud, et põhjendatud kuriteokahtlus on ka vahistamise alus.

Põhjendatud kuriteokahtlusest vahistamise eeltingimuse mõttes on alust rääkida siis, kui kohus jõuab senise kohtueelse menetluse tulemuste pinnalt veendumusele, et suure tõenäosusega on kahtlustatav või süüdistatav kas kuriteo täideviija või sellest osavõtja. Kuriteokahtluse põhjendus peab tuginema kriminaaltoimiku konkreetsetele materjalidele ja vahistusmääruses ei saa piirduda üksnes ühelauselise tõdemusega, et toimikumaterjalide pinnalt on olemas põhjendatud kuriteokahtlus. Kuriteokahtlus - ka siis, kui see on piisavalt põhjendatud ja kui on tegemist raske kuriteo kahtlusega - ei saa ainuüksi ja iseenesest tuua kaasa isiku vahistamist. Alles siis, kui kohus on lisaks põhjendatud kuriteokahtlusele tuvastanud ka Põhiseadusega kooskõlas oleva ja kriminaalmenetluse seadustikus sätestatud vahistamisaluse olemasolu, on kohus pädev isikut vahistama. Isiku vahistamine ilma seaduslikku vahistamisalust tuvastamata kujutab endast nii üldise vabadusõiguse kui ka süütuse presumptsiooni rikkumist.²⁶

Eelneva pinnalt võib öelda, et üldises joones on mõlemas riigis kahtlustatavana kinnipidamise kui vahistamise alused kokkuvõttes samad. Samas väärib tähelepanu, et Saksamaal räägitakse vahistamise alusena tugevat kahtlust kuriteo toimepanemise kohta ning Eestis põhjendatud kuriteokahtlusest, mida saab järeldada menetluse käigus kogutud faktide pinnalt. Eeltoodud alust oleks otstarbekas arvestada ka kinnipidamise asendamisel viisil, mis ei oleks samas menetlusökonomiat silmas pidades lisakulutusi tekitav. Soovitav oleks menetlejal

²⁶ RKKKo 3-1-1-103 p 9

kuriteopaigal või juba kogutud materjalidest nähtuvalt teha otsustus, kas täiendavate menetlustoimingute läbiviimisel võib leiduda uusi tõendeid, mis kõigutaks kuriteo toimepanemise kahtlust kinnipidamise asendamisele allutatud isiku suhtes. Kui jah, siis tuleks KrMS § 219 kohaldamata jätta ning alustada või jätkata tavapäraselt kriminaalmenetlust, sest ühe kiirustatult läbiviidud menetlusega võidakse rikkuda antud juhul kogu menetluse kui ka riigi maine.

3 Kahtlustatava kinnipidamise asendamine

3.1 KrMS § 219 I lõike sisu

Kriminaalmenetlust välistava asjaoluna KrMS § 199 lõike kaks järgi on kahtlustatavana kinnipidamise asendamine KrMS §-i 219 järgi.

KrMS § 219 esimese lõike sõnastus on järgmine: Kui isik on toime pannud teise astme kuriteo, mille eest võib mõista rahalise karistuse ja tal ei ole Eestis alalist või ajutist elukohta, võib uurimisasutus kahtlustatavana kinnipidamise isiku nõusolekul asendada menetluskulusid ning võimaliku karistusena mõistetavat rahalist karistust ja kuriteoga tekitatud kahju katva maksega riigitulusesse.

KrMS §-s 219 kirjeldatud kahtlustatavana kinnipidamise asendamisele ei leidu StPO-s sõnasõnalist vastet. See asjaolu võib seisneda eelnevalt analüüsitud sätetes, millest tulenevalt võib öelda, et saksa seadusandja ei ole soosinud õigusorganite poolt lihtsamat isiku ajutist kinnipidamist, vaid annab enamikel juhtudel isikuvabaduse piiramise õiguse kohtule, mis omakorda tingib terminoloogilise erinevuse, sest Saksa vahistamise korral räägitakse süüdistatavast mitte kahtlustatavast.

Süüdistatava vahistamisest loobumine reguleeritud StPO §-s 127a. Nimetatud paragrahvi I lõike tekstist lähtub, et kui süüdistataval puudub seaduse kehtivusalal alaline elukoht või asukoht ja kui vahistamisemääruse tingimused on täidetud ainult põgenemisohu tõttu, võib kohus loobuda tema vahistamisest või vahi all pidamisest kui:

1. ei ole oodatav et rikkumise eest määrataks vangistus või kasvatuslik ja preventatiivne meede ja
2. süüdistatav tasub kohase tagatise oodatavaks rahatrahviks ja menetluskuludeks.

3.1.1 Isiku mõiste

Isikuna tuleb antud sätte tähenduses mõista füüsilist isikut, kes KarS § 33 järgi on kuriteo toimepanemise ajal süüdiv ja vähemalt 14 aastane. Antud juhul on probleemiks 14 kuni

kaheksateistkümne aastased isikud, kellel tavaliselt puudub sissetulek. KarS § 44 järgi saab rahalist karistust mõista ainult sellisele alaealisele, kellel on iseseisev sissetulek. Kuigi määratav rahaline kohustus ei ole rahaline karistus, tuleks selle kasutamist hoolikalt kaaluda, sest see võib jääda alaealise vanemate kanda, mis omakorda tähendaks seda, et see ei omaks alaealisele erilist kriminaalpreventatiivset mõju. KarS järgi on alaealisele põhikaristusena võimalik määrata rahaline karistus, vangistus või eelnevaid asendada üldkasuliku tööga. §-s 87 on alaealise suhtes ette nähtud muid mõjutusvahendeid. Samas tuleks ka siinkohal silmas pidada asjaolu, et vangistuse määramine on alaealistele äärmiselt ebasoovitav. Samuti on Saksamaal nenditud, et muude mõjutusvahendite kasutamine on raskendatud.

Alaealiste vangistus (Noortekohtute seaduse § 16) on mõjutusvahend (Noortekohtute seaduse § 13, lõige 2, punkt 3) ja mitte vanglakaristus, et see säte oleks kohaldatav vastavalt selle sõnastusele. Et aga sellega seotud vangistust ei saa selle kasvatusliku tähenduse tõttu kompenseerida tagatisega, tuleb seda siinkohal käsitleda karistusena. Seetõttu ei toimu menetlust, kui alaealiste vangistus on tõenäoline. Loomulikult on võimalused avaldada kasvatuslikku mõju välismaalasele juba keelebarjääride tõttu üsna piiratud, seega ei ole välismaalaste puhul alaealiste vangistus peaaegu mitte kunagi tõenäoline.²⁷ Viimasest tulenevalt jääb situatsiooni ainsaks kiireks lahenduseks rahalise kohustuse määramine.

Kriminaalmenetluse lõpetamise eelduseks on kahtlustatava poolt kuriteoga tekitatud kahju hüvitamine või hüvitama asumine. Alaealise kahtlustatavaga kriminaalasjas langeb selline kohustus tema seaduslikule esindajale, kuid pole välistatud, et nooruk hüvitab ise tekitatud kahju (nt hooajaline töö koolivaheajal jne), mis on tunduvalt mõjusam, kui tema vanematele lisakoormise panemine.²⁸

Alaealise kahtlustatava ülekuulamine (KrMS § 75) ei erine täiskasvanud kahtlustatava ülekuulamisest. Samas peab menetleja arvestama, et alaealistega läbiviidavad menetlus-toimingud peavad olema läbi viidud eakohaselt ja arvestama peab lapse huvisid.²⁹

²⁷ H. Dünnebieer jt. Die Strafprozessordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz : Grosskommentar. Berlin ; New York : de Gruyter, 1974, lk 300

²⁸ L. Kallas jt. Lapsed ja alaealised. Süüteod: väärteod ja kuriteod. Kuriteoennetuse sihtasutus 2010, lk 37

²⁹ Riigi peaprokuröri juhis: Alaealiste ühetaoline erikohtlemine kriminaalmenetluses, p. 9.

Krimininaalmenetluse lõpetamise juhiseist lähtuvalt oleks alaealise suhtes kinnipidamise asendamise sätte kohaldamisel menetlejal asjakohane selgitada alaealisele kahtlustuse sisu, tema tegude tagajärgi ning vestelda preventatiivsetel eesmärkidel, püüdes samas välja selgitada, kas rahaline kohustuse määramise võimalusi ning sellega kaasnevaid plusse ja miinuseid. Loomulikult oleks asjakohane kaastata võimaluse korral sellise vestluse juurde alaealise seaduslik esindaja, keda menetleja võiks suunata panema alaealist hiljemalt rahalist kohustust korvama.

Alaealise kõrval võib esineda KrMS § 219 sätte kohaldamisel probleem kui kuritegu on sooritatud grupis. Viimase situatsiooni esinemisel võib juhendada Riigi peaprokuröri poolt antud oportuuniteediprintsiibi rakendamise juhiseist, mille alusel võib kriminaalmenetluse KrMS § 202 alusel lõpetada ka ainult osade kahtlustatavate suhtes.³⁰

Lisaks võib ette tulla situatsioone, kus isik on toime pannud rohkem kui ühe kuriteo. Mainitud juhul on asendamine võimalik kui tegemist on teise astme kuritegudega, mille eest on ette nähtud rahaline karistus ning asendamine tehakse korraga.

KrMS § 219 on võimalik kohaldada ka mitme kuriteo eest, kuid eeldus on, et see peab olema kohaldatav korraga. Selline juhtum, et ühe kuriteo eest kohaldatakse karistuse asendamist ja teisel juhul jätkatakse menetlust, ei ole juba selle sätte mõtte ja olemuse tõttu võimalik.³¹

3.1.2 Teise astme kuritegu

KarS § 3 järgi on süütegu karistusseadustikus või mõnes muus seadustikus sätestatud karistatav tegu. Süüteguksid jaotatakse kuri- ja väärtegudeks. Kuriteod on karistusseadustikus sätestatud süüteod, mille eest on füüsilisele isikule põhikaristusena ette nähtud rahaline karistus või vangistus ning juriidilisele isikule rahaline karistus või sundlõpetamine.

KarS § 4 järgi jaotuvad kuriteod karistuse järgi esimese ja teise astme kuritegudeks. Teise astme kuritegu on süütegu, mille eest on ette nähtud tähtajaline vangistus kuni viis aastat või rahaline karistus.

Ühe eeltingimusena kahtlustatavana kinnipidamise asendamiseks on võimaliku karistusena kohaldatav rahaline karistus. Seega tuleb pöörata tähelepanu, et viimane oleks saksioonina ette nähtud.

³⁰ Riigi peaprokuröri juhis KrMS § 202-203¹ kohaldamise kohta, p. 18.

³¹ 26.05.2009 ja 05.06.2009.a prokuröride poolt arutatud õigusküsimused

Kehtivas KarS-is leidub 279 teise astme kuritegu, milles on põhikaristusena ette nähtud rahaline karistus. Siiski ei saa kõikides nendes kuritegudes kohaldada kinnipidamise asendamist, kuna kuriteokoosseisus kirjeldatud toimepanija eritunnused välistavad osade kuritegude toimepanemise sellise isiku poolt, kellel puudub Eestis alaline või ajutine elukoht. Lisaks eelpooltoodule tuleb mõnede kuritegude puhul juhinduda riigi peaprokuröri juhises antud avalikust menetlushuvist. Kui menetlushuvi on olemas, siis ei näe käesoleva töö autor võimalust KrMS § 219 kohaldamiseks.

3.1.3 Alaline või ajutine elukoht Eestis

Kahtlustatavana kinnipidamise asendamise üks tingimus on see, et isik ei oma Eestis alalist ega ajutist elukohta.

Alalise või ajutise elukoha tingimus on samane Saksamaal kehtiva kriminaalmenetluse seadustiku vastava sättega.

Kahtlustataval ei tohi Kriminaalmenetluse seadustiku kohaldamisalal, st Saksa Liitvabariigis ja (Lääne-)Berliinis³², olla kindlat elu- või viibimiskohta (§ 113, 9; 10; Dünnebie 1753: kindla kestusega tegelik viibimine).³³

See määratlus käib seega esmajoones välismaalaste ja Saksa Demokraatliku Vabariigi kodanike kohta ning loomulikult ka süüaluste kohta, kes on loobunud või ilma jäänud oma varasemast elukohast välismaal või Saksa Demokraatlikus Vabariigis ega ole omandanud elukohta Saksa Liitvabariigis ja (Lääne-)Berliinis.³⁴

Elukoha mõiste sisustamiseks tuleb pöörduda Tsiviilseadustiku üldosa seaduse (edaspidi TsÜS)³⁵ poole, mille paragrahvi 14 esimese lõike järgi on isiku elukoht koht, kus isik alaliselt või peamiselt elab. Samas võib elukoht olla üheaegselt mitmes kohas. Sama paragrahvi kolmanda lõike järgi loetakse elukoht muutunuks, kui isik asub mujale elama viisil, millest

³² Antud kommentaar käsitleb Ida-Saksamaad (DDR) ja Liitvabariiki (Bundesrepublik) koos Lääne-Berliini erinevate maadena kuna kommentaari kirjutamise ajal oli Saksamaa Liitvabariik jaotatud kaheks.

³³ H. Dünnebie jt. Die Strafprozessordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz : Grosskommentar. Berlin ; New York : de Gruyter, 1974, lk 297

³⁴ Samas

³⁵ Tsiviilseadustiku üldosa seadus. RT I, 06.12.2010, 12

võib järeldada isiku tahet oma elukohta muuta. Neljanda lõike järgi loetakse isiku elukohaks tema igakordne viibimiskoht kui isiku elukohta ei saa kindlaks määrata.

Isiku elukoha kohta saab informatsiooni Rahvastikuregistrist. Rahvastikuregistri seaduse³⁶ § 39¹ lg-e 1 alusel hoolitseb Rahvastikuregistri objektiks olev isik enda ja oma alaealiste laste ning eestkostetavate elukoha aadressi õigsuse eest rahvastikuregistris, kasutades käesolevas peatükis sätestatud võimalusi.

Rahvastikuregistri seaduse §-i 4 järgi on rahvastikuregistri objektiks Eesti kodanik, Eestis elukoha registreerinud Euroopa Liidu, Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigi ja Šveitsi Konföderatsiooni kodanik ning Eestis elamisloa või elamisõiguse saanud välismaalane.

Euroopa Liidu kodaniku seaduse³⁷ (edaspidi ELKS) § 7 lõike 2 järgi peab Euroopa Liidu kodanik hiljemalt kolme kuu möödumisel Eestisse sisenemise päevast arvates oma elukoha registreerima rahvastikuregistri seaduses sätestatud korras.

Välismaalaste seaduse³⁸ (edaspidi VälismS) §-i 5 järgi on alaline elanik käesoleva seaduse tähenduses Eestis elav Eesti kodanik või Eestis elav välismaalane, kellel on pikaajalise elaniku elamisluba või alaline elamisõigus.

Pikaajalise elamisloa või alalise elamisõiguse saamiseks on vajalik elukoha registreerimine, mis peaks omakorda kajastuma Rahvastikuregistris.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et nii VälismS ja ELKS kirjutavad isikute pikemaajalisel viibimisel ette kohustuslikus korras elukoha registreerimise, mis peaks tagama ka välismaalastel alalise või ajutise elukoha märke rahvastikuregistris.

KrMS § 219 sätte praktikas rakendamisel oleks isiku elukoha tuvastamiseks esimesena otstarbekam küsida seda isiku enda käest ning seejärel võrrelda isiku poolt avaldatud aadressi Rahvastikuregistris olevate andmetega. Kuivõrd rahvastikuregistri seaduse § 39¹ nõude täitmata jätmisega ei kaasne sanktsioone, vaid isiku õiguste, kohustuste hulk võib muutuda, ei pruugi andmebaasis olev või puuduv elukoha aadress kajastada tegelikku olukorda, seda just Eesti kodanike puhul, kes alaliselt elavad ja töötavad välismaal. Samas võiks KrMS §-i 219 kohaldav ametnik võimaluse korral kasutada ka teisi andmebaase, milles võib leiduda andmeid isiku elu- või töökoha kohta. Kui isikul tuvastakse Eestis töökoht ja sissetulekute

³⁶ Rahvastikuregistri seadus. RT I, 14.03.2011, 5

³⁷ Euroopa Liidu kodaniku seadus. RT I 2006, 26, 191

³⁸ Välismaalaste seadus. RT I 2010, 3, 4

laekumine, tuleks uurida, millisel põhjusel isikul alaline või ajutine elukoht puudub ning kuidas on tal võimalik seejuures siin töötada.

Kuna elus tuleb ette juriidiliselt keerulisi situatsioone, võib juhtuda, et Eesti kriminaalmenetluse seadustikuga kursis olev isik, kes on pannud toime kuriteo, võib soovida, et tema suhtes kohaldataks KrMS § 219 toodud võimalust, viidates näiteks sellele, et tal puudub alaline või ajutine elukoht Eestis. Kui menetlejal tekib isiku aususe suhtes kahtlus ja ei leia antud sätte kohaldamist õigustatud olevaks, tuleb olla valmis juriidiliselt korrektseks põhjenduseks, mis omakorda tähendab teiste riikide seadusandluse poole pöördumist. Viimatikirjeldatud juhtumite esinemisel Euroopa Liidu liikmesriigi kodanikega, tuleks elukoha määramisel lähtuda Brüsseli I määrusest³⁹. Brüsseli I määruse artikli 59 kohaselt tuleb selleks, et määrata, kas isiku alaline elukoht on konkreetses liikmesriigis, kohaldada vastava riigi riigisiseseid seadusi.

Loomulikult ei tohi unustada, et kahtlustatavana kinnipidamise asendamise sätte eesmärgiks on menetluse kiirus, mis ei võimalda menetlejal hakata otsima kohaldamist vajavat õigusakti mistõttu oleks menetlejal koos prokuröriga kujundada ühine seisukoht ja kiiruse mõttes rakendada hoopis *in dubio pro reo*⁴⁰ põhimõtet.

Kokkuvõtvalt võib kahtlustatavana kinnipidamise asendamisele allutamisele sobivaks isikuks pidada sellist, kes on süüvõimeline ja kes ei oma ega soovi lähitulevikus püsivat sidet Eesti Vabariigiga. Seega võib antud üldistusele tuginedes pidada sobivaks isikuks muuhulgas ka neid, kellel on Eesti Vabariigi kodakondsus, kuid kes alaliselt või ajutiselt elavad mujal riigis ning kuriteo toimepanemise või kinnipidamise ajal mingil põhjusel külastavad oma kodumaad.

3.1.4 Isiku nõusolek

Paragrahvi 219 kohaldamine on võimalik juhul, kui kinnipeetud isik on sellega nõus. Isiku soostumine kinnipidamise asendamisega tähendab ühtlasi, et isik loobub talle inkrimineeritud kuritegudes kohtulahendi taotlemisest, seega ka enda võimalikust süüdimõistmisest. Samas ei

³⁹ Brüsseli I määrus ehk Nõukogu määrus (EÜ) nr 44/2001, 22. detsember 2000, kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades

⁴⁰ Ladina keeles - kahtluse korral kahtlustatava kasuks.

eelda nõusolek seda, et isik peaks ennast süüdi tunnistama, samuti ei saa seda tema nõusolekust järeldada.⁴¹

EIOKonv artikli 6 lõikes 1 sätestatud õigust õiglasele kohumenetlusele peetakse tagatuks vaid siis, kui seaduse alusel moodustatud, sõltumatu ning erapooletu õigustmõistev organ teeb sisulise otsuse süüdistuse suhtes. See tähendab, et isegi kui kriminaalmenetluse lõpetamine süü väiksuse ja avaliku menetlushuvi puudumise korral oleks allutatud formaalsele kohtukontrollile, ei oleks see kindlasti piisav lubamaks rääkida õiglase kohtumenetluse õiguse järgmisest. Kohus peab olema otsustanud kriminaalsüüdistuse üle, s.t teinud otsuse selle kohta, kas konkreetse isik on konkreetse teo toime pannud ja kas konkreetne tegu on kuritegu. Siiski on väljendatud arvamust, et vastuolu konventsiooni artikli 6 lõikega 1 kõrvaldab kahtlustatava või süüdistatava nõusolek kriminaalmenetluse lõpetamiseks – see tähendab temapoolset loobumist õigusest õiglasele kohtumenetlusele ning on Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika kohaselt aktsepteeritav.⁴²

Nõusolek kriminaalmenetluse lõpetamiseks peab olema vabatahtlik. Kriminaalmenetluse lõpetamisel isikule pandavad kohustused peaksid olema võimalikult lähedased nendele, mis kaasneksid isikule esitatava süüdistuse suhtes tõenäoliselt tehtava kohtuotsusega tagajärgedega.⁴³

Seadusandja ei ole otseselt ette kirjutanud, millisel viisil menetlusele allutatud isik oma nõusoleku andma peab. Nõusoleku kirjalik vorm tuleneb KrMS § 219 lg 2, mille järgi koostatakse kahtlustatavana kinnipidamise asendamise kohta akt.

Justiitsministri 16.07.2008.a määruse nr 39 „Kriminaalasja kohtueelse menetluse dokumentide näidisvormide kehtestamine“⁴⁴ lisana number 75 on kehtestatud kahtlustatavana kinnipidamise asendamise akt, millele tuleb muuhulgas kohustuslikus korras märkida isiku nõusolek antud menetluse kohaldamiseks. Peale antud akti vormistamist peab allutatud isik tutvumise ja nõusoleku andmise märgiks selle allkirjastama.

⁴¹ E. Kergandberg, P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne, Tallinn: Juura 2012, lk 533

⁴² K. Savtšenkova. Kriminaalmenetluse lõpetamine otstarbekuse kaalutlusel: kooskõla Euroopa inimõiguste konventsiooniga - Juridica 9/2007 lk 619.

⁴³ Samas lk 622.

⁴⁴ Justiitsministri 16.07.2008.a määrus nr 39 „Kriminaalasja kohtueelse menetluse dokumentide näidisvormide kehtestamine“. RT I, 26.02.2013, 7

Nõusoleku kirjalik vorm on ka oluline, et isik saaks aru, et ta kinnipidamise asendamise kohta antud vabatahtlik nõustumus on talle akti tutvustamise hetkest siduv ning hiljem ei saa ta oma põhiõiguste rikkumisele viidata ning kriminaalmenetluse jätkamist soovida.

3.1.5 Menetluskulud

Ühe osa kahtlustatavana kinnipidamise asendamisele allutatud isiku poolt maksmisele määratud summast moodustavad kriminaalmenetluse käigus tekkinud menetluskulud. KrMS § 175 lõike 1 järgi on menetluskulud:

- 1) valitud kaitsjale või esindajale makstud mõistliku suurusega tasu ja muud menetlusosalise vajalikud kulud, mis on tekkinud seoses kriminaalmenetlusega;
- 2) kannatanule, tunnistajale, eksperdile ja asjatundjale käesoleva seadustiku § 178 kohaselt makstavad summad, välja arvatud käesoleva seadustiku § 176 lõike 1 punktis 1 nimetatud kulud;
- 3) riiklikul ekspertiisiasutusel, muul riigiasutusel või juriidilisel isikul seoses ekspertiisi tegemise või joobe tuvastamisega tekkinud kulud;
- 4) määratud kaitsjale määratud tasu ja kulud kuni nende põhjendatud ja vajalikus ulatuses;
- 5) käesoleva seadustiku § 224 lõike 1 kohaselt kaitsjale kriminaaltoimiku materjalist koopia tegemise kulud;
- 6) asitõendite hoiutasu, saate- ja hävitamiskulud;
- 7) konfiskeeritud vara hoiu-, võõrandamis- ning hävitamiskulud;
- 8) tsiviilhagi tagamisest tingitud kulud;
- 9) süüdimõistva kohtuotsusega kaasnev sundraha;
- 10) muud menetlejal kriminaalasja menetlemisega tekkinud kulud, välja arvatud need, mida käeoleva seadustiku järgi loetakse eri- või lisakuludeks.

Menetluskulude jätmine kahtlustatavana kinnipidamise asendamisele allutatud isiku kanda tuleneb KrMS §-i 173 teisest lõikest, mille järgi hüvitab menetluskulud käesoleva seadustiku järgi kohustatud isik menetleja määratud ulatuses. Nagu KrMS § 202 kohaldamiselgi ei jäeta ka KrMS § 219 puhul menetluskulusid § 183 järgi riigi kanda.

KrMS § 180 lõike 1 järgi hüvitab süüdimõistva kohtuotsuse korral menetluskulud süüdimõistetu. Seejuures arvestatakse käesoleva seadustiku §-s 182 sätestatud erandeid.

Samas ei saa kinnipidamise asendamist samastada süüdimõistva kohtuotsusena ning määratud kohustust otseselt karistusena.

Eeltoodud menetluskuludest tekivad tõenäoliselt kaitsjaga seotud kulutused kuna menetluse käigus võib olla vajalik kahtlustatava õiguste tagamine. KrMS §-s 219 mainitud sätet rakendades peaks menetleja igakordselt põhjalikult kaaluma erinevaid menetlusotsuseid, millega võivad kaasneda menetluskulud kuna nende hilisem hüvitamine võib saada sätte kohaldamise takistuseks allutatud isiku piisavate rahaliste vahendite puudumise tõttu. Samale seisukohale on jõutud ka riigi peaprokuröri oportuuniteedi kohaldamise juhises.

Prokuratuur ja uurimisasutused väldivad KrMS § 202 alusel lõpetatavates kriminaalasjades menetlustoiminguid, mis ei ole vajalikud.⁴⁵

Menetluskulude alla ei tule seejuures lugeda sundraha § 175 lg 1 p 9 mõttes, kuna see kaasneb üksnes süüdimõistva kohtuotsusega ja selle suurus on määratud eelkõige täismahus läbiviidava kriminaalmenetluse maksumuse põhjal (vt ka RKKK 3-1-1-63-05). Seetõttu peab isik hüvitama vaid need kulud, mis seonduvad vahetult konkreetse kriminaalasjaga.⁴⁶

Lisaks tuleb arvestada sellega, et tõlgi kaasamine KrMS § 219 kohaldamisel on kohustuslik kui allutatud isik ei valda eesti keelt.

Seejuures tuleb riigil tagada tasuta tõlgi abi ka meneltusdokumentide koostamiseks või nende tõlkimiseks eesti keelde (vt RKKK 3-1-1-95-10 p 7), et tagada isiku osavõtt menetlusest ja tema kaitseõigus.⁴⁷

Tasuta eelmise lõigu mõttes tähendab, et tõlkega seonduvaid kulusid ei arvestata menetluskulude hulka.

KrMS § 189 lõike 1 järgi otsustatakse kohtueelses menetluses kriminaalmenetluse kulude hüvitamine uurimisasutuse või prokuratuuri määrusega. Lisaks eeltoodule on asjakohane KrMS § 190 esimene lõige, mille järgi kriminaalmenetluse kulude hüvitamise otsustuses

⁴⁵ Riigi peaprokuröri juhis KrMS § 202-203¹ kohaldamise kohta, p. 15

⁴⁶ E. Kergandberg, P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne, Tallinn: Juura 2012, lk 534

⁴⁷ E. Kergandberg, P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne, Tallinn: Juura 2012, lk 137

määrab menetleja: kes menetluskulud hüvitab ja kui suur on menetluskuludest igäühe osa absoluutsummana või kui see ei ole võimalik, siis murdosana väljendatult. Tähelepanu tuleks pöörata asjaolule, et KrMS §-s 219 pole erikulude hüvitamisest sõnagi, kuid Riigi peaprokuröri ootustite kohaldamise juhise⁴⁸ üldisest suunast lähtuvalt tuleks need KrMS §-i 219 kohaldamisele allutatult isikult siiski välja mõista kui need on tekkinud tema süül.

Juhul kui võimaliku rahalise karistuse, menetluskulude ja kuriteoga tekitatud kahju katva makse summa on allutatud isikule ülejõu käiv, siis võib teha makse summas korrekture.

Kui uurimisasutusel konkreetsete juhtumite korral tekivad küsimused makse suurusest, on uurimisasutuste ametnikel alati võimalus võtta ühendust prokuröriga, kes hinnates vastavat kuritegu, isikut ning teades kehtivat karistuspraktikat, annab omapoolse seisukoha summa suuruse osas. Igapäeva praktika kohaselt räägitakse uurimisasutuse ja prokuröri vahel reeglina summa suurus omavahel läbi. Samas tuleb märkida, et kui ka summa tundub prokurörile olevat liiga väike, ei käivitu mingit protseduuri, sest reeglina on tegemist selliste kuritegude ja selliste isikutega, kelle puhul igal juhul kaalub KrMS § 219 kohaldamine menetlus-ökonoomiat silmas pidades alati üles menetluse jätkamise variandi.⁴⁹

Alternatiivse variandina võib kaaluda kriminaalmenetluse lõpetamist ootustiteediga KrMS §-s 202-203¹ toodud viisil. Nendel juhtudel on KrMS § 180 lõike 3 järgi prokuröril õigus taotleda kohtult menetluskulude jätmist riigile. Samuti saab viimatinimetatud sätete kohaldamisel isikule määrata kohustuse kandmine ositi.

3.1.6 Võimalik mõistetav rahaline karistus

Rahaline karistus seisneb rahalises sissenõudes süüdlase varale. Rahalise karistuse tasumata jätmisel süüdlase poolt asendatakse rahaline karistus vangistusega või süüdlase nõusolekul üldkasuliku tööga – nt rahalise karistuse kolmele päevamäärale vastab üks päev vangistust.⁵⁰

Eelpool mainitud rahalise karistuse asendamise võimalus vangistuse või üldkasuliku tööga pole kahjuks kahtlustatavana kinnipidamise asendamise tingimuste korral võimalik, sest

⁴⁸ Riigi peaprokuröri juhis KrMS § 202-203¹ kohaldamise kohta

⁴⁹ 26.05.2009 ja 05.06.2009.a prokuröride poolt arutatud õigusküsimused

⁵⁰ L. Kallas jt. Lapsed ja alaealised. Süüteod: väärted ja kuriteod. Kuriteoennetuse sihtasutus 2010, lk 29-30

üheltpoolt takistab vangistuse määramist menetlusökoonoomia, mis sisuliselt keelab kulude kokkuhoidu silmas pidades kriminaalmenetluse lõpuni menetlemist ja kohtu poolt karistamist, ning teiselt poolt puudub isikul Eestis alaline või ajutine elukoht, mis raskendab kui mitte muudab võimatuks üldkasuliku töö tegemise. Seega tuleks isikule kahtlustatavana kinnipidamise asendamist kohaldades arvestada isiku võimalusi kohustust tasuda. Kokku liigsuure kohustuse määramine tähendaks isiku võimetust kohustust täita ning oleks takistuseks KrMS § 219 kohaldamisel. Võttes arvesse, et kohustuse suurus sõltub menetluskuludest, kuriteoga tekitatud kahjust ning võimalikust rahalisest karistusest, siis kõige rohkem annab seaduse järgi mänguruumi viimane.

Rahalise karistuse mõistmist on käsitletud KarS §-is 44. Paragrahvi esimese lõike järgi võib kohus kuriteo eest mõista rahalise karistuse kolmkümmend kuni viissada päevamäära. Teise lõike järgi arvutab kohus rahalise karistuse päevamäära suuruse süüdimõistetu keskmise päevasissetuleku alusel. Kohus võib päevamäära suurust vähendada erandlike asjaolude tõttu või suurendada süüdimõistetu elatusasemest lähtudes. Arvestatud päevamäära suurus ei või olla väiksem kui miinimumpäevamäär. Miinimumpäevamäära suurus on 3,20 eurot. Sama paragrahvi viienda lõike kohaselt võib kohus mõista teo toimepanemise ajal nooremale kui kaheksateistaastasele isikule rahalise karistuse kolmkümmend kuni kakssada viiskümmend päevamäära. Rahalist karistust ei mõisteta nooremale kui kaheksateistaastasele isikule, kellel ei ole iseseisvat sissetulekut. Viimasest võib tuletada, et ilma menetluskuludeta ja kuriteoga tekitatud kahju katva makseta võiks minimaalne kohustuse summa olla 96 eurot. Tõenäoliselt viimasest tõsikindlalt kinni ei peeta ja määratakse sätte eesmärki ja prokuröride poolt ümarlauas kokkulepitut silmas pidades ka väiksemaid kohustusi⁵¹, mis antud töö autori hinnangul riivab võrdse kohtlemise printsiipi. Ideaalis võiks KrMS § 219 kohaldamisel makse määramisel arvestada oportuuniteedi kohaldamises juhendis soovitatut.

Rahalise kohustuse suuruse otsustamisel lähtutakse samadest kriteeriumitest rahalise karistusega (süü suurus; sissetulek; varaline seis). Rahalise kohutuse alammäär on täisealise isiku puhul kuriteo toimepanemise ajal kehtinud palga alammäär (07.10.2008 nr RP-1-4/08/3). Sellest väiksemat kohustust määratakse erandlikel asjaoludel, mida tuleb määruuses põhjendada.⁵²

⁵¹ Käesoleva töö autor märgib, et Maksu- ja Tolliameti praktikas on määratud ka 1 euroseid kohustusi.

⁵² Riigi peaprokuröri juhis KrMS § 202-203¹ kohaldamise kohta, p. 12

Eelnevast tulenevalt määratakse kriminaalasja oponentidega lõpetamisel käesoleval hetkel juhendi järgi vähemalt 320 euro⁵³ suurune kohustus, mis oleks rohkem kui 3 korda suurem kahtlustatavana kinnipidamise asendamisel võimalikust rahalist karistust katvast summast.

Võimaliku karistusena mõistetava rahalise karistuse suuruse määramiseks tuleb aluseks võtta KarS vastavad sätted. Samas on selge, et nt isiku keskmise päevasissetuleku väljaarvutamine (KarS § 44 lg 2) ei pruugi olla nii kiiresti võimalik, eriti kui isik on välismaalane. Seetõttu tuleb vastavate andmete puudumisel lähtuda miinimumpäevamäärast, mille suurus on 3,20 eurot. Seejuures tuleb aga arvestada, et § 219 kohaldamisel ei ole võimalik raha maksta osade kaupa, samuti puudub võimalus see välja nõuda n-ö tingimisi, mistõttu omab makse suuruse määramisel suurt rolli ka isiku reaalne võime seda tasuda. Seetõttu ei pruugi piisavate rahaliste võimaluste puudumine veel tähendada seda, et § 219 kohaldamine oleks tingimata välistatud, kuna menetluse jätkamine tooks sel juhul kokkuvõttes riigile kaasa veelgi suuremaid kulusi ja oleks seega vastuolus § 219 eesmärgiga.⁵⁴

Kahtlustatavana kinnipidamise asendamisele allutatud isiku päevasissetuleku määramisel tuleks juhinduda Vabariigi Valitsuse 13.08.2002 määruse nr 264⁵⁵ §-st 5, mille järgi arvutatakse süüdistatava aastasissetulek elatustaseme põhjal vastavalt sama määruse §-le 6 kui süüdistav ei olnud kriminaalmenetluse alustamise aastale eelnenud kahel aastal Eesti resident Tulumaksuseaduse § 5 lõike 1 tähenduses. Paragrahvi 6 esimese lõike järgi selgitatakse välja süüdistatava elatustaset iseloomustavad andmed kui süüdistatava aastanetosissetuleku kohta saadud andmed ei ole usaldusväärsed või on ebapiisavad ja ilmselt ei vasta tema tegelikule sissetulekule. Paragrahvi teise lõike kohaselt lähtutakse elatustaset iseloomustavate andmete väljaselgitamisel kriminaalmenetluses tuvastatud asjaoludest või kogutakse täiendavalt tõendeid, mis iseloomustavad süüdistatava elatustaset.

Menetlusökonoomiat silmas pidades on ainus võimalus saada sellist infot allutatud isikult endalt. Tõenäoliselt poleks karistuslikus mõttes ka vale kalduda eelmise või üleeelmise aasta sissetulekult päevamäära arvutamisel kõrvale, kuna selliste andmete saamine on raskendatud

⁵³ Vabariigi Valitsuse 10.01.2013 määrus nr 6 „Töötasu alamäära kehtestamine“. RT I, 11.01.2013, 7

⁵⁴ E. Kergandberg, P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne, Tallinn: Juura 2012, lk 533

⁵⁵ Vabariigi Valitsuse 13.08.2002.a määrus nr 264 „Keskmise päevasissetuleku arvutamise, keskmisest päevasissetulekust mahaarvamiste tegemise, elatustaseme väljaselgitamise ning keskmise päevasissetuleku arvutamiseks ja elatustaseme väljaselgitamiseks vajalike andmete väljanõudmise, esitamise ja vormistamise kord“ RT I 2002, 72, 432

ja isikud ei pruugi ka neid teada või mäletada. Selle asemel võiks püüda välja selgitada isiku viimaste kuude keskmine netosissetuleku.

Rahalise kohustuse määramisel tuleks arvesse võtta KarS-is sätestatud karistuse määramise tingimusi. Nendega arvestamine tagab kahtlustatava õigused, mis vastasel juhul võib tekitada olukorra kus kriminaalmenetluse läbiviimise puhul on isiku õigused paremini kaitstud.

KarS § 56 lg 1 kohaselt rajaneb karistuse mõistmine süüühimõttel. Eelöeldu tähendab, et andes hinnangut süü suurusele, tuleb esmajoones lähtuda süüteo toimepanemise asjaoludest, mis võivad iseloomustada näiteks tegu ja tagajärge ning süüdlase käitumise motiivi ja eesmärki, kuid ilmned ka karistust kergendatavates ning raskendavates asjaoludes (vt nt RKKKo 3-1-1-40-04, p 7). Tulenevalt KarS § 56 lg-st 2 peab karistuse eripreventiivseid eesmärke silmas pidades arvesse võtma ka süüdistatava isikut.⁵⁶

KarS §-st 56 lähtudes peab kohus pärast kuriteo toimepanemise tuvastamist süü suurusest lähtuvalt andma karistuse liiki ja määra sisaldava põhjendatud karistusõigusliku hinnangu toimepandud kuriteole. Karistusseadustiku mõtte kohaselt tuleb sellise hinnangu andmisel keskenduda põhiliselt teole ja üldjuhul ei tohi süüdistatava isik kuriteost lahutatult olla iseseisvaks karistuse liigi ning määra valiku aluseks. Samas tuleb siiski vältimatult arvestada süüdistatava isikuga eripreventiivsest prognoosist lähtuvalt. Kellegi tegelik karistuslik mõjutamine saab toimuda vaid inimese hoiakute muutmise kaudu ja seega konkreetse isiku omadusi arvestades. Seetõttu peabki karistuse eripreventiivse eesmärgi saavutamiseks arvestama ka süüdlase isikut (vt RKKKo nr 3-1-1-40-04). Eriti tähelepanelikult tuleb arvestada isikut alaealisele karistuse kohaldamisel ja et alaealisele karistuseks vangistuse kohaldamine peab olema pigem erandlik (vt RKKKo nr 3-1-1-14-06). Alaealise mõjutamise eesmärgiks on esmajoones kasvatamine, aga mitte karistamine. Karistuse mõistmisel tuleb seetõttu tähele panna, et see kujundaks alaealises arusaama ühiskondlike normide sidususest ka tema suhtes ning ei muutuks takistuseks tema ühiskondlikul integreerumisel.⁵⁷

Piirikuritegudest, mille lahendamiseks säte ka tõenäoliselt algselt loodi, salakaubaveo puhul võiks näiteks täiendava asjaoluna rahalist karistust katva makse määramisel arvesse võtta kauba väärtust ning seda, kas kaup kuulus salakaubavedajale või pakkus see ainult kellelegi

⁵⁶ RKKKo 3-1-1-113-12, p. 9.1

⁵⁷ RKKKo 3-1-1-99-06, p. 14

teenust. Võib arvata, et kui kaup kuulus allutatud isikule, omab kauba äravõtmine iseenesest kriminaalpreventatiivset mõju, ning seetõttu pole ehk vajalik suure summa määramine.

3.1.7 Kuriteoga tekitatud kahju hüvitamine

Kahju hüvitamine on reguleeritud Võlaõigusseaduses⁵⁸. VÕS §-i 128 esimese lõike järgi jaotatakse kahju varaliseks ja mittevaraliseks. Varaline kahju on eelkõige otsene varaline kahju ja saamata jäänud tulu.

Paragrahvi teise lõike järgi hõlmab otsene varaline kahju eelkõige kaotsiläinud või hävinud vara väärtuse või vara halvenemisest tekkinud väärtuse vähenemise, isegi kui see tekib tulevikus, ning kahju tekitamisega seoses kantud või tulevikus kantavad mõistlikud kulud, sealhulgas mõistlikud kulud kahju ärahoidmiseks või vähendamiseks ja hüvitise saamiseks, muu hulgas kahju kindlaks tegemiseks ja kahju hüvitamisega seotud nõuete esitamiseks.

Kolmanda lõike järgi on saamata jäänud tulu kasu, mida isik oleks vastavalt asjaoludele, eelkõige tema poolt tehtud ettevalmistuste tõttu, tõenäoliselt saanud, kui kahju hüvitamise aluseks olevat asjaolu ei oleks esinenud. Saamata jäänud tulu võib seisneda ka kasu saamise võimaluse kaotamises.

Neljanda lõike järgi hõlmab mittevaraline kahju eelkõige kahjustatud isiku füüsilist ja hingelist valu ning kannatusi.

VÕS § 127 esimese lõike järgi on kahju hüvitamise eesmärk kahjustatud isiku asetamine olukorda, mis on võimalikult lähedane olukorrale, milles ta oleks olnud, kui kahju hüvitamise kohustuse aluseks olevat asjaolu ei oleks esinenud. Sama paragrahvi neljanda lõike järgi peab võlgnik kahju hüvitama üksnes juhul, kui asjaolu, millel tema vastutus põhineb, on kahju tekkimisega sellises seoses, et tekkinud kahju on selle asjaolu tagajärg (põhjuslik seos).

Põhjusliku seose tsiviilõigusliku käsitle kohaselt on kahjul laiem tähendus kui kuriteoga vahetult põhjustatud kahjul karistusõiguses.⁵⁹

⁵⁸ Võlaõigusseadus - RT I, 05.04.2013, 4

⁵⁹ M. Vutt, Kahju hüvitamise normide kohaldamine kriminaalasja lahendavas kohtus. Tartu, 2008 lk 29

Samuti on tsiviil- ja kriminaalasjade menetlemisel täheldatavad erinevused selles osas, milline on kahju tõendamisstandard, milline on hageja tõendamiskoormis, milliste tõendite alusel loevad kohtud kahjusumma tõendatuks ja milline kaal on üldisel mõistlikkuse põhimõttel tõlgendusinstrumendina.⁶⁰

Seega tekib küsimus, kas saab kriminaalasja lahendav kohus saab (peaks saama) lugeda tsiviilhagis nimetatud kahju tõendatuks vaid menetlusosaliste ütlustele tuginedes.⁶¹

Lähtuvalt eelmainitust võib kuriteoga tekitatud kahjuga asjades olla KrMS § 219 kohaldamine probleemne nii kahju suuruse hindamisel kui ka tõendamisel. Hädapärase vahendina aja juurdevõitmiseks võib menetleja kasutada eelpoolmainitud isiku vabaduse piiramist kuni 48 h, kuid peab samas arvestama, et ka nimetatud aja jooksul pole mõningatel juhtudel kahju suuruse hindamise kohta järelduste tegemine võimalik. Olulise või suure kahju korral tuleks kaaluda avaliku menetlushuvi tõttu kriminaalmenetluse alustamist.

Samuti nagu oportuuniteediprintsiibi rakendamise puhul, tuleks kahju hüvitamine kannatanule seada prioriteediks.

Praktikas peab kriminaalmenetluse lõpetamine süü väiksuse ja avaliku menetlushuvi puudumise tõttu üldjuhul kaasa tooma selle, et kannatanule tekitatud kahju hüvitatakse oluliselt kiiremini, kui see oleks toimunud juhul, kui kriminaalmenetlus oleks jätkunud kohtus.⁶²

Kahju suhtes vaidluste tekkimine välistab KrMS § 219 kohaldamise võimaluse.

Kuriteoga tekitatud kahju hüvitamine riigitulusesse on küsitav juhul, kui konkreetnes kuriteos ei ole riik kannatanu. Pigem võiks kahju hüvitada otse kannatanule. Kui see aga makstakse siiski riigitulusesse, ei ole välistatud, et kannatanu nõuab need omakorda välja riigilt.⁶³

Kahjude hüvitamise kohutuse panemisel tuleb prokuröril kannatanuga kokku leppida, millises vormis ja millistel tingimustel toimub kohustuse mittetäitmisest teavitamine.⁶⁴

⁶⁰ Samas

⁶¹ Samas

⁶² E. Kergandberg, P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne, Tallinn: Juura 2012, lk 480

⁶³ E. Kergandberg, P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne, Tallinn: Juura 2012, lk 534

⁶⁴ Riigi peaprokuröri juhis KrMS § 202-203¹ kohaldamise kohta, p. 22

3.1.8 Õiguste tagamine

Kuigi kahtlustatava kinnipidamise asendamisel ei saa me rääkida isiku süüdistatava menetlusseisundist on siinkohal asjakohane tutvuda kahtlustatavale ja süüdistatavale kohustuslikus korras tagatavate õigustega.

EIOKonv artikli 6 punkt 3 kehtestab kuriteos süüdistatavale vähemalt järgmised järgmised õigused:

- a. saada viivitamata talle arusaadavas keeles üksikasjalikku teavet tema vastu esitatud süüdistuse iseloomust ja alustest;
- b. saada piisavalt aega ja võimalusi enda kaitse ettevalmistamiseks;
- c. kaitsta end ise või enda valitud kaitsja abil või saada tasuta õigusabi juhul, kui see on õigusemõistmise huvides vajalik ja süüdistataval pole piisavalt vahendeid õigusabi eest tasumiseks;
- d. küsitleda ise või lasta küsitleda tema vastu ütlusi andma kutsutud tunnistajaid, lasta omalt poolt kohale kutsuda tunnistajaid ja neid küsitleda tema vastu ütlusi andvate tunnistajatega võrdsetel tingimustel;
- e. kasutada tasuta tõlgi abi, kui ta ei mõista või ei räägi kohtus kasutatavat keelt.

Olenemata kas isiku poolt toime pandud kuriteo suhtes alustatakse koheselt kriminaalmenetlus või mitte, tuleks kahtlustatavana kinnipidamise asendamisele allutatud isikule tagada vähemalt konventsioonis kirjeldatud õigused. KrMS § 219 sätte kohaldamisel võiks menetleja siiski juhinduda KrMS § 33 esimese lõike lause esimesest poolest, mille järgi tuleks isikule viivitamata selgitada KrMS §-s 34 sätestatud õigusi ja kohustusi.

Õiguseid tuleb kahtlustatavale tutvustada ka siis, kui on alust arvata, et ta teab enda õigusi või kui ülekuulamine toimub kaitsja juuresolekul. Õiguste tutvustamine peab toimuma selliselt, et kahtlustatav tõesti aru saaks, millised on tema subjektiivsed menetlusõigused. Üksnes seaduse teksti ettelugemisest, allkirja võtmisest või õiguste kirjalikust esitamisest selleks ei piisa. Õiguste ja kohustuste tutvustamine hõlmab ka menetlusaluse isiku võimalust saada menetleja käest lisainformatsiooni oma menetluslike õiguste ja kohustuste kohta.⁶⁵

Riigikohtu Üldkogu poolt 2004. aastal nn Ludvigi asjas tehtud otsuses on sisuliselt asutud seisukohale, et kriminaalmenetlus võib põhimõtteliselt alata ka sellise menetlustoiminguga,

⁶⁵ E. Kergandberg, P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne, Tallinn: Juura 2012, lk 243

mida ei reguleerita mitte KrMS-s, vaid näiteks liiklusseaduses – seega ka näiteks (joobekahtlusega) isiku kõrvaldamisega sõidukiroolist ja tema allutamisega joobeseisundi tuvastamisele. Kunas siin tekib kahtlustatav? Kunas tuleks hakata isikule selgitama tema kui kahtlustatava õigusi? Nüüd on õige aeg meenutada, et vastavalt KrMS § 33 lg-s 1 märgitule, on käsitletav isiku kahtlustatavaks muutumise alus seaduses kirjas kujul, mis ütleb, et kahtlustatav on isik, a)keda on piisav alus kahtlustada kuriteo toimepanemises ja b)kes on allutatud menetlustoimingule. Siit võib aru saada, et menetlustoimingule allutatus, ei pruugi muuta isikut kahtlustatavaks siis, kui pole seda piisavat alust. Sõidukijuhi joobeseisundi tuvastamine peab toimuma Liiklusseaduse (edaspidi LS) § 20 lg 6 alusel Vabariigi Valitsuse 2. aprilli 2002. a määru sega nr 120 kehtestatud Joobeseisundi tuvastamise ja joobeastme määramise ning joobeastme määramise otsuse vaidlustamise korra (edaspidi Korra) kohaselt. Võib väita, et enne seda, kui isiku joove on tuvastatud vastavalt Korras sätestatule, pole alust rääkida ka piisavast alusest kahtlustada isikut joobes juhtimisega seotud süüteo. NB! Loomulikult tuleb koheselt pärast seda, kui isiku joove on tuvastatud astuda kiirkorras samme selle isiku ülekuulamiseks – tema muutmiseks kahtlustatavaks koos talle õiguste selgitamisega.⁶⁶

Olles tuvastanud hetke, millal on isiku suhtes piisav alus kahtlustada, tuleks isikule õigusi ja kohustusi selgitades rõhutada kaitsja osalemise võimalust. Samas tuleks muidugi selgitada, et kaitsja riigi poolt määramisega tekivad täiendavad menetluskulud, mis KrMS § 219 kohaldamise puhul jääksid isiku enda kanda. Kaitsja kaasamise võimalus võib praktikas osutada ka menetlejale kasulikuks, kuna ka kaitsja võib aidata selgitada KrMS § 219 kohaldamise võimalust ning anda ka kriitilise hinnangu menetleja otsusele antud sätet kohaldada, mis omakorda garanteerib suurema õigusliku kontrolli kohaldamise alustele.

Asjakohane säte on ka KrMS § 35 teise lõike teine lause, mille kohaselt süüdistataval on süüdistataval õigus tutvuda kaitsja vahendusel kriminaaltoimikuga. See säte peaks tagama ka kaitsja informeerituse olukorrast ning objektiivse õigusabi.

Kaitsja osalemise kõrval on veelgi olulisemaks tõlgi osalemine toimingus, sest tõlgi ülesanne on muuta arusaadavaks toimingut käik ning menetleja selgitused allutatud isiku õiguste ja kohustuste ning menetluse käigu kohta viimase emakeeles või keeles, mida ta valdab.

⁶⁶ E. Kergandberg jt. Kriminaalmenetlus, II muudetud trükk. 2004 Sisekaitseakadeemia.

Seejuures tuleb õigust tõlgi abile võimaldada ka kahtlustatava ja kaitsja vahelisele suhtlemisele, kui kaitsja ei valda keelt, millest kahtlustatav aru saab.⁶⁷

Loomulikult annab tõlgi osalemine ning tõlgi hoiatamine valesi tõlkimise eest veel täiendavad garantiid menetlustoimingu seaduslikule läbiviimisele ning peaks tagama isiku arusaamise ning vabatahtliku nõusoleku ilma eksimusest.

Isik, kelle suhtes menetlus lõpetati, ise selle peale kaebust esitada üldjuhul ei saa. Asjaolu, et kõnealune määrus ei ole kahtlustatava või süüdistatava poolt vaidlustatav, on eeskätt põhjendatav nende nõusolekuga.⁶⁸

3.2 KrMS § 219 II lõike järgi akti koostamine

Kahtlustatavana kinnipidamise asendamise ja riigitulusesse makse vastuvõtmise kohta koostatakse akt, mille koopia edastatakse prokuratuurile. Informeerimise eesmärgiks on võimaldada järelevalve teostamist prokuratuuri poolt.⁶⁹ Samas ei saa eelnevast tuginedes asuda seisukohale, et prokuratuur peaks saama kinnipidamise asendamise kohaldamisest saama teada peale akti vormistamist, mida võib pidada ka menetlusotsuse jõustumiseks. Viimasel juhul on tekib võimalus, et uurimisasutuse poolt võidakse rikkuda kriminaalpoliitikas seatud prioriteete ning riivatakse avaliku menetlushuvi.

Käesoleval ajal kehtiva KrMS-i üldpõhimõtte on, et prokurör on kohtueelse menetluse juht (KrMS § 30), mitte järelevalvaja. KrMS § 219 kohaldamise korral väljendub prokuröri kui kohtueelse menetluse juhi roll nii tööjaotuskava, kui konkreetsete juhtumite kohta antud korralduste kaudu. Tööjaotuskavaga on prokurör määratud tegelema teatud valdkonnaga või teatud üksusega ning kui uurimisasutus või selle üksus näeb vajadust ja alust kohaldada KrMS § 219, siis võetakse prokuröriga ühendust ning räägitakse vahetult läbi, kas ning millistel tingimustel on antud juhul KrMS § 219 kohaldatav. Samuti on prokurörid juba ette kokku leppinud teatud juhtumid, milliste korral võib kohaldada kõnealust sätet. Sellisel juhul

⁶⁷ E. Kergandberg, P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne, Tallinn: Juura 2012, lk 136

⁶⁸ Samas lk 485

⁶⁹ Samas lk 534

kohaldabki uurimisasutus kinnipidamise asendamist ja saadab hiljem vastava akti KrMS § 219 lg 2 alusel prokurörile.⁷⁰

Akti vorm on kehtestatud Justiitsministri määruse⁷¹ lisas nr 75.

Näidisvormina kehtestatud akti tekstist nähtub, et vorm on kohaldatav juhul kui kriminaalmenetlus on alustatud. Sättes kirjeldatud kriminaalmenetluse alustamata jätmisel võiks muuta vormi sõnastust järgnevalt.

- Kriminaalasja numbri asemel märkida kriminaalasja alustamata jätmise number, mis saadakse sündmuse registreerimisel E-toimikus.
- Kriminaalasja materjalide asemel võiks märkida kuriteo kohta kogutud materjalid, mida oleks õigusselguse huvides asjakohane nimetada. Samuti võiks mainida ka muid asjaolusid kui neid esineb, mille varalt kinnipidamise asendamise otsus tehakse. Nt isiku poolt toimepandu omaksvõtt, kuigi viimane pole kohaldamiseks vajalik.
- Kahtlustatavana kinni peetud isiku asemel võiks märkida toimingule allutatud isik.
- Täiendavalt tuleks nii kriminaalmenetluse kui selle alustamata jätmise puhul märkida isiku elukoht.
- Samuti oleks otstarbekas teha märge isikule tema õiguste ja kohustuse selgitamise ning kaitsjast loobumise kohta kui viimane pole allutatud isiku arvates vajalik.
- Õigusselguse huvides oleks otstarbekas märkida lisaks kuriteoga tekitatud kahjule ka menetluskulud ning võimaliku rahalist karistust katva summa eraldi.
- Lisaks kohustuse tasumisele ülekandele tuleks ette näha ka sularahas tasumise kuna üldjuhul pole uurimisasutuse ametnikul võimalik ülekande tegemist kontrollida kui just isikuga käekõrval pangas nimetatud toimingut ei tehta, nagu Maksu- ja Tolliameti praktikas mõnda käituti.
- Sularaha vastuvõtmisel peaks olema kirjeldatud ametniku kohustus tasuda see vajalikule arveldusarvele esimesel võimalusel.
- Juhul kui menetlusse on kaasatud ka kannatanu, kellele hüvitatakse allutatud isiku poolt kuriteoga tekitatud kahju, siis võiks akti lisada ka kannatanu kinnituse kahju hüvitamise kohta.
- Alaealise korral märkida seadusliku esindaja juuresolek.

⁷⁰ 26.05.2009 ja 05.06.2009.a prokuröride poolt arutatud õigusküsimused

⁷¹ Justiitsministri 16.07.2008.a määruse nr 39 „Kriminaalasja kohtueelse menetluse dokumentide näidisvormide kehtestamine“

- Lisaks tuleks võtta aktis seisukoht (võimalike) asitõendite suhtes juhindudes KrMS § 206 lõike 1 punktist 3 ning Vabariigi Valitsuse 30.07.2004.a määruse nr 263 kolmandast peatükist.
- Konfiskeerimisele kuuluvate esemete suhtes tuleks KrMS § 219 kohaldamiseks isikule seada lisatingimuseks isiku vabatahtliku loobumise nimetatud esemetest. Nimetatud loobumise vabatahtlikus peaks kajastuma koostatavas aktis.
- Akt tuleks vormistada vähemalt kolmes eksemplaris, millest üks jääb uurimisasutusele, üks prokuratuurile ning üks allutatud isikule. Vajadusel eraldi eksemplar kannatanule.

Kokkuvõte

Töö sissejuhatuses püstitatati hüpoteetiline seiskoht, et KrMS § 219 kohaldamine on kõige kiirem ja soodsam viis kuritegude lahendamiseks. Seisukoha kontrollimiseks ja sätte kohaldamine õiguspärasuses veendumiseks üritati sätet sisustada KrMS-is, muudes asjakohastest õigusaktides ning juhendites leiduvate sätete teleoloogilise ja süstemaatilise tõlgendamise ning õiguskirjanduses avaldatud seisukohtade läbi. Uurimuse teostamisel veenduti, et KrMS § 219 on oma olemuselt oportuuniteediprintsiibi üks väljenduse vorm ning võimaldab kuritegija käitumisele kiiresti ja efektiivselt reageerida lubades jätta kriminaalmenetluse alustamata või lõpetada kriminaalmenetlus ilma suuri ressursse tõendite kogumisele kulutamata.

Töö käigus jõuti seisukohale, et KrMS § 219 kohaldamine on sätte sõnasõnalist sisu arvesse võtmata võimalik isegi juba alustatud kriminaalmenetluse puhul, mille käigus ilmnevad kahtlustatavana kinnipidamise asendamise tingimused. Üldine suundumus peaks olema siiski antud sätte kohaldamine kriminaalmenetluse alustamata jätmise käigus. Samas ei ole kummalgi juhul välistatud isikuvabaduse piiramine 48 tunnise kinnipidamise näol.

KrMS § 219 kohaldamise tingimusteks on isiku teos karistatavuse üldiste eelduste (süüteo koosseisu, õigusvastasuse ja süü) tuvastamine. Eeltoodud eeldused peaksid sisalduma ka põhjendatud kuriteokahtluses. Kuriteokahtlus, mis on muuhulgas vajalik isikuvabaduse piiramiseks, peaks põhinema menetleja poolt kogutud materjalidest või eeldatavalt võimalikest kogutavatest tõenditest, mis süüstavad isikut.

Kinnipidamise asendamise kohaldamine on nii Eestis kui Saksamaal võimalik kui isik ei oma alalist või ajutist elukohta kuriteo toimumiskoha riigis ning on oht, et isik võib hakata sellest tulenevalt menetlusest kõrvale hoiduma. Samas puudub avalik menetlushuvi isiku suhtes kriminaalmenetluse alustamiseks või jätkamiseks ning alused tema vahistamiseks proportsionaalsuse printsiipi järgides.

Sätte kohaldamine on võimalik kõigi isikute suhtes kellel puudub teo toimumiskoha riigis alaline või ajutine elukoht ning kes on teo toimepanemise hetkel vähemalt 14 aasta vanused ja süüdivad. Kuigi seadusandja pole Eestis alaealistele, kes ei oma iseseisvat sissetulekut, rahalist karistust ette näinud tuleb nentida, et vangistuse mõistmine ja muude mõjutusvahendite kohaldamine on samuti enamusel juhtudel ebasoovitav või asjakohatu.

Seega tuleks siiski kaaluda võimalusel rahalise kohustuse panemist alaealisele kaasates otsustusprotsessi alaealise seadusliku esindaja kuna muude preventatiivsete meetmete rakendamine ei ole otstarbekas.

Kriminaalpoliitilisest seisukohast võttes pole kinnipidamise asendamise kohaldamine välistatud grupiviisiliste kuritegude puhul ega ka isiku suhtes, kes on toime pannud rohkem kui ühe kuriteo ning asendamist saab kohaldada kõigi suhtes korraga.

Välistatud pole ka sätte kohaldamine Eesti Vabariigi kodanike suhtes, kes alaliselt elavad ja töötavad mujal riigis ning ei oma Eestis enam alalist ega ajutist elukohta.

KrMS § 219 kohaldamisala on KarS-is sätestatud teise astme kuritegude koosseisu arvesse võttes üsna suur. Piiranguteks võivad olla toimepanija eritunnused, mis eeldavad alalise või ajutise elukoha olemasolu või riivaks sätte kohaldamine kriminaalpoliitiliselt määratud avaliku menetlushuvi.

Alalise või ajutise elukoha puudumine kui sätte ühe kohaldamise tingimuse kontrollimisel tuleks uurimisasutusel kasutada kõikvõimalikke andmebaase ning isiku ütlusi. Kahtluse korral tuleks arvestada asjaolusid kahtlustatava kasuks.

Isiku peab nõusoleku KrMS § 219 kohaldamiseks andma vabatahtlikult, teades, et nõustudes viimase sätte kohaldamisega loobub ta enda õigusest õiglasele kohtumenetlusele, mis on üks PS-i ja EIÕKonv-ga tagatud põhiõigustest. Samas ei järgne temapoolsel õiguste loobumisel kriminaalkaristust klassikalises mõttes. Nõusolek peab olema väljendatud kirjalikus vormis.

Isik võtab kinnipidamise asendamisega nõustumisel kanda kõik tekkinud menetluskulud, mida ei saa sätte olemuse ja mõtte poolest enam jätta riigi kanda. Samas hoiduvad uurimisasutus ja prokuratuur täiendavate menetluskulude tekitamisest. Kõige tõenäolisema menetluskuluna võib tekkida määratud kaitsjale tehtud kulud. Viimane on aga isiku enda vaba valik ning menetleja peaks selgitama nende tekke võimalust ning hilisemat hüvitamise kohustust.

Rahalist karistust asendava makse määramisel tuleks arvestada rahalise karistuse määramisel kohaldatavaid sätteid KarS-is. Viimane näeb ette minimaalse kohustuse summana 96 euro suurust makset. Samas tuleks sätete kohaldamisel rohkem arvestada isiku võimalusega antud summade tasumisel kuna menetlusökonoomia printsiip kaalub praktikas üle

kriminaalmenetluse jätkamise või alustamise, mistõttu on võimalik kohaldada ka väiksemaid kohustusi.

KrMS § 219 kohaldamisel tuleb arvestada, et kannatanule kuriteoga tekitatud kahju saaks hüvitatud. Vastupidisel korral ei ole sätte kohaldamine võimalik kuna riigi kohustus on tagada kannatanule kriminaalmenetluse läbiviimisel parim viis kahjude hüvituseks.

Kriminaalmenetluses ega väliselt ei saa üle ega ümber isikute õiguste tagamisest. Samuti tuleb isiku poolt sooritatud kuriteo kohta piisava kahtluse tekkimisel, koheselt tutvustada isikule tema õigusi ja kohustusi. Viimastest tulenevalt tuleks eraldi välja tuua kaitseõiguse ning õiguse tõlgi abile. Need kaks garanteerivad kinnipidamise asendamise toimingus seaduspärasuse.

Kõikide eelpoolnimetatud tingimuste esinemisel ja pärast prokuratuuriga konsulteerimist, tuleb uurimisasutusel vormistada seadusekohane kahtlustavana kinnipidamise asendamise akt, mille näidisvormi tuleks vajaduse korral muuta või täiendada kajastades olulisema faktid, seisukohad ning kohustused.

Lõpetuseks saab töö autor öelda, et järgides eelpooltoodud nõuded KrMS § 219 kohaldamisel peaks olema tagatud kiire, efektiivne ja legitiimne kuritegude lahendus, kus võidavad kõik menetlusosalised.

Summary

The Preamble of the Constitution of the Republic of Estonia gives basic permanent tasks which Estonian Republic what lies on grounds of freedom, fairness and justice has to fulfill. According to fourt section of preamble state's primarily task is to guarantee inner and outer security in society.

The crime is one of the factors which threats the state and society from inside. Penal Code and Code of Criminal Procedure are in the forefront of laws which regulate actions against criminality. Although Penal Code gives a full list of crimes and punishments and general guides how to impose them and Code of Criminal Procedure regulates criminal investigation and court procedures there is a gap which can be regulated by Criminal Policy.

Considering European Union memberstates financial situation and Estonian goverment policy which is directed by austerity and effiency, it is unlikely that internal defence spendings will increase considerably in following years rather to aim greater effiency by relocating resources.

In 2004 the new Code of Criminal Procedure which was aimed to effective procedure came into force. By drafting the new law the objectives were faster detection of crimes and effective investigation.

At the same time of simplifying procedures and saving of expenditures the governors should not go against principles of Constitution and European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

No matter what the procedure should stay legitimate that is to say acceptable for society. One simplified possibility to conduct criminal matter is to use the principle of expediency

Head of the Office Prosecutor General Norman Aas has said that in the situation of scanty resources state can not react eqally to all offences and there is not a purpose to punish criminally people who have committed petty or first time offences. The principle of expediency helps to ensure that main focus is on the investigation of serious crimes saving time and money on lighter violations.

Code of Criminal Procedure's section 219 is based on principle of expediency. First subsection of section 219 states following: If a person has committed a criminal offence in the

second degree for which a pecuniary punishment may be imposed and the person does not have a permanent or temporary place of residence in Estonia, an investigative body may, with the consent of the person, substitute the detention of the person as a suspect by a payment covering the procedure expenses, the potential pecuniary punishment and the damage caused by the criminal offence into the public revenues.

The hypothesis of the research is that application of aforementioned provision is the fastest and cheapest method of solving crimes. For controlling this hypothesis and legality of provision's application the sense was given through other provisions of laws and regulations and statements in legal literature.

It was established that it is possible to apply section 219 of Code of Criminal Procedure without commencement of criminal proceedings or during proceedings. Although the general aim should be implementation without commencement of proceedings. At the same time 48 hour long detention may imposed in both cases if necessary.

The provision may be applied if basis of punishment (the necessary elements of an offence, is unlawful and the person is guilty) has been detected in persons act. These elements should be contained in crime suspicion and it should be based on collected materials or evidence what are expected to collect.

Detention substitution is possible to all persons if they do not have a permanent or temporary place of residence in Estonia they are at least 14 years old and mentally capable at the time of commission of the act. Nevertheless legislator doesn't support pecuniary punishments for minors it is highly recommendable to consider imposing a payment to state revenue because other sanctions are not practical in these conditions.

In view of criminal policy the provision's implementation is also allowed in cases where crime was committed by group or if person has committed more than one crime and provision can be implemented to all in one time. It may implemented to Estonian citizens if they do not have permanent or temporary place of residence in Estonia.

Penal Code contains many second degree crimes where substitution of detention may be imposed. In some cases it may be restricted by perpetrator's special features or public interest of proceedings.

All kinds of databases and persons statements shall be used for identifying residence. In terms where the suspicion arises it shall be interpreted to the benefit of the suspect or accused.

Persons consent must be unconstrained. He or she must understand that by giving consent he or she gives up right for fair trial but at the same time criminal punishment in classical sense is not imposed. Consent must be given literally.

By giving consent person must cover all procedure expenses which led by the idea of provision could not be compensated by state. At the same time investigative bodies and prosecutor office refrain to cause additional expenses. Procedural expenses may arise from appointed counsel but it is person's free will.

When imposing the payment covering potential pecuniary punishment relevant provisions from Penal Code should be imposed. According these provisions minimum payment should be 96 euros although in practice smaller payments may be imposed because of principle of economical proceedings which always prevails.

Damage caused by the criminal offence must be always covered to victim. In the opposite case provision implementation is not possible because of state obligation to guarantee damage coverage through criminal proceedings.

Basic rights shall be always guaranteed. If enough suspicion arises, rights and obligations must be introduced to person. The participation of counsel and interpreter ensure the legality of the procedural act.

After taking account aforementioned conditions and consulting with prosecutor statement is prepared. If needed standard form should be changed or complemented for covering important facts, statements and obligations.

Fast, effective and legitimate crime solving where all participants are winning is guaranteed by following aforementioned conditions.

Kasutatud kirjandus:

1. Dünnebier, H., Löwe, E. Rosenberg, W. Die Strafprozessordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz : Grosskommentar. Berlin ; New York : de Gruyter, 1974
2. Kergandberg, E., Sillaots, M., Kriminaalmenetlus. Tallinn: Juura 2006
3. Kergandberg, E., Pikamäe, P., Kriminaalmenetluse seadustik: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2012
4. Kergandberg, E., Järvet, T., Ploom, T., Jaggo, O. Kriminaalmenetlus. 2.tr. Tallinn: Sisekaitseakademia 2004.
5. Savtšenkova, K., Kriminaalmenetluse lõpetamine otstarbekuse kaalutlusel: kooskõla Euroopa inimõiguste konventsiooniga - Juridica 9/2007

Kasutatud õigusaktid:

6. Betäubungsmittelgesetzes - http://www.gesetze-im-internet.de/btmg_1981/index.html
7. Eesti Vabariigi põhiseadus RT I, 27.04.2011, 2
8. Euroopa Liidu kodaniku seadus. RT I 2006, 26, 191
9. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon RT II 2010, 14, 54
10. Justiitsministri 16.07.2008.a määrus nr 39 „Kriminaalasja kohtueelse menetluse dokumentide näidisvormide kehtestamine“. RT I, 26.02.2013, 7
11. Karistusseadustik. RT I, 20.12.2012, 13
12. Kriminaalmenetluse seadustik. RT I, 22.03.2013, 17
13. Nõukogu määrus (EÜ) nr 44/2001, 22. detsember 2000, kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades - <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2001R0044:20081204:ET:PDF>
14. Rahvastikuregistri seadus. RT I, 14.03.2011, 5
15. Strafprozeßordnung - <http://www.gesetze-im-internet.de/stpo/>
16. Strafgesetzbuch - <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>
17. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. RT I, 06.12.2010, 12
18. Vabariigi Valitsuse 10.01.2013 määrus nr 6 „Töötasu alamäära kehtestamine“. RT I, 11.01.2013, 7

19. Vabariigi Valitsuse 13.08.2002.a määrus nr 264 „Keskmise päevasissetuleku arvutamise, keskmisest päevasissetulekust mahaarvamiste tegemise, elatustaseme väljaselgitamise ning keskmise päevasissetuleku arvutamiseks ja elatustaseme väljaselgitamiseks vajalike andmete väljanõudmise, esitamise ja vormistamise kord“ RT I 2002, 72, 432
20. Välismaalaste seadus. RT I 2010, 3, 4
21. Völkerstrafgesetzbuch - <http://www.gesetze-im-internet.de/vstgb/>
22. Võlaõigusseadus - RT I, 05.04.2013, 4

Kasutatud kohtulahendid:

23. RKKKo 3-1-1-103
24. RKKKo 3-1-1-113-12
25. RKKKo 3-1-1-99-06

Muud allikad:

26. Kallas, L., Heido, R., Rässa, J. Lapsed ja alaealised. Süüteod: väärteod ja kuriteod. Kuriteoennetuse sihtasutus 2010
Arvutivõrgus:http://www.kesa.ee/download/raamatud/UUSIMlapsed&alaealised_est.pdf
27. Vutt, M., Kahju hüvitamise normide kohaldamine kriminaalasja lahendavas kohtus. Tartu, 2008
Arvutivõrgus:<http://www.riigikohus.ee/vfs/781/KahjuHyvitamineKaristus6iguses.pdf>
28. Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. 2012
Arvutivõrgus:<http://www.pohiseadus.ee/>
29. Kriminaalmenetluse seaduse eelnõu seletuskiri 594SE
Arvutivõrgus:http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=003674541
30. Riigi peaprokuröri juhis KrMS § 202-203¹ kohaldamise kohta – 12.04.2007 nr RP-1-4/07/3
Arvutivõrgus:https://www.prokuratuur.rik.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/article_files/Riigi%20peaprokur%C3%B6ri%20juhis%20KrMS%20202-

203%27%20kohaldamise%20kohta%20koos%20muudatustega%20%2023%2012%202009.pdf

31. Riigi peaprokuröri juhised Alaealiste ühetaoline erikohtlemine kriminaalmenetluses -
29.06.2007 nr RP -1-4/07/8

Arvutivõrgus: http://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/article_files/Riigi%20peaprokur%C3%B6ri%20juhis-%20alaealiste%20%C3%BChetaoliseks%20erikohtlemiseks%20krim.menetluses%2028.06.2007.pdf

32. Norman Aas: avalik menetlushuvi ei võrdu avalikkuse uudistejanuga. Postimees
11.07.2012.a (võrguversioon)

Arvutivõrgus: <http://www.postimees.ee/904398/norman-aas-avalik-menetlushuvi-ei-vordu-avalikkuse-uudistejanuga/>

33. 26.05.2009 ja 05.06.2009.a prokuröride poolt arutatud õigusküsimused (avaldamata)